

Shematizam tijela javne uprave od 1944. do 1962. godine na području nadležnosti Državnog arhiva u Dubrovniku

Ivan Bendiš – Drago Herceg

Državni arhiv u Dubrovniku
Svetog Dominika 1
HR - 20 000 Dubrovnik
ivan.bendis@dad.hr
drago.herceg@dad.hr

Stručni rad
Primljeno: 2. 6. 2025.
Prihvaćeno: 13. 8. 2025.
UDK: 351(497.584Dubrovnik)“1944/1962“
DOI: 10.58565/vda.6.1.2

Sažetak

Rad daje cjelokupan prikaz povijesnog razvoja, organizacije i rada tijela uprave na dubrovačkom prostoru od 1944. do 1962. godine. U tom razdoblju nositelji upravne strukture bili su narodni odbori podijeljeni na više razina. Počevši od najveće instance uprave, okružnog narodnog odbora, do najniže, mjesnog narodnog odbora, sva tijela obrađena su u pregledu njihove povijesti kao stvaratelja arhivskoga gradiva, organizacijskog ustroja i nadležnosti. Svi stvaratelji uprave koji su djelovali od 1944. do 1962. godine prikazani su u tablicama s podacima o trajanju, sjedištima i teritorijalnoj nadležnosti.

Ključne riječi: javna uprava, narodni odbori, povijest stvaratelja, organizacijski ustroj, nadležnosti, Dubrovnik

Uvod

Prikaz upravne strukture u jednom povijesno turbulentnom vremenu, kao što je razdoblje nakon Drugog svjetskog rata na prostoru Federalne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ), u sačuvanom arhivskom gradivu, predstavlja jednu od bitnijih polaznih točaka za razumijevanje i istraživanje državnog uređenja novonastale države. Pregledom razvoja i organizacije narodnih odbora, kao nositelja javne uprave od 1944. do kraja 1962. godine, na jednom mjestu prikazan je cjelokupan rad i ustroj uprave na dubrovačkom prostoru. Usporedo s tim sinteza donosi i pregled svih arhivskih fondova uprave čuvanih u Državnom arhivu u Dubrovniku u tablicama navedenima po pojedinom stupnju upravnog tijela.

Najveći dio primarnih izvora koji su poslužili u pisanju ovog rada po vremenu nastanka pripada arhivskoj klasifikacijskoj skupini A5 u koju spada sve gradivo nastalo tijekom trajanja Socijalističke Republike Hrvatske od 1945. do 1990. godine. Tek manji dio korištenog arhivskoga gradiva, koje je nastalo 1944. godine, pripada klasifikacijskoj skupini A4 koja obuhvaća gradivo nastalo od 1941. do 1945. godine.¹ Arhivsko gradivo obuhvaćeno i prikazano ovim radom obuhvaća otprilike

1 Josip Kolanović, ur., *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv 2006.), 39.

400 dužnih metara. Gradivo je čuvano isključivo u spremištima Državnog arhiva u Dubrovniku gdje su ga zaprimila upravna tijela između 1962. i 1987. godine.

Pregledom do sada objavljenih i javno dostupnih znanstvenih radova s tematikom sinteze cjelokupne lokalne samouprave nekog područja nakon Drugoga svjetskog rata može se zaključiti da ono nije bilo u središtu niti arhivske niti povijesne struke. Jedini objavljeni znanstveni rad s istom tematikom stručni je rad A. Gverića, gdje je objedinio prikaz svih tijela uprave od 1945. do 1962. godine, koji su djelovali pod nadležnošću današnjeg Državnog arhiva u Zadru. Slično je u svojem članku napravio I. Šuštić obradivši razvoj, organizaciju i nadležnosti tijela državne vlasti i lokalne samouprave na sisačkom prostoru uz nešto sažetiji pristup.² Iz arhivističke perspektive vrijedi spomenuti rad A. Tuk koja je u članku prikazala nadležnosti narodnih odbora kotara sažimajući cjelokupan djelokrug kotara od njihovih početaka do ukidanja.³ Nezaobilazan dio literature za povijesni pregled nastanka i organizacijskog razvoja narodnooslobodilačkih odbora dubrovačkog područja predstavlja zbornik *Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941. – 1945.* U njemu su u člancima sudionici izgradnje tadašnje uprave poput P. Čupića i M. Bratičevića, I. Gržetića Krsta, M. Lukovića, A. Zeca te M. Ujdurovića opisali kada i kako su ustrojeni narodnooslobodilački odbori po pojedinim kotarima te kako je teklo njihovo učvršćivanje u društvu.⁴

Ovim radom nastojalo se na jednom mjestu napraviti sintezu nastanka, razvoja, organizacije i nadležnosti stvaratelja tijela uprave na dubrovačkom području od 1944. do kraja 1962. godine. Tijela su najprije razdijeljena po stupnju uprave počevši od najviše razine. U svakoj od razina uprave ukratko su prikazane povijesti stvaratelja s vremenom djelovanja, teritorijalnim promjenama te su navedena sje-

2 Ante Gverić, *Pregled tijela javne uprave s područja nadležnosti Državnog arhiva u Zadru od 1945. do 1965. godine* (Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2013.); Ivica Šuštić, „Organi državne vlasti i lokalne samouprave na području Siska 1945.-1974.“, *Arhivski vjesnik* 40 (1997.).

3 Ana Tuk, „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora“, *Arhivski vjesnik* 59 (2016.).

4 Pavo Čupić – Mato Bratičević, „Razvoj NOO-a u Konavlima u toku NOB-e“, u: *Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, ur. Miroslav Čurin (Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1985.); Ivo Gržetić Krsto, „Djelovanje Gradskog NOO-a Dubrovnik“ u: *Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, ur. Miroslav Čurin (Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1985.); Marko Luković, „Organizacija i djelovanje narodne vlasti na Pelješcu od 1941.-1944. godine“, u: *Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, ur. Miroslav Čurin (Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1985.); Antun Zec, „Stanje organizacije narodne vlasti na području Kotarskog NOO-a Dubrovačko Primorje u 1944. godini“, u: *Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, ur. Miroslav Čurin (Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1985.); Miroslav Ujdurović, „Narodnooslobodilački odbori na dubrovačkom području 1941-1945.“, u: *Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, ur. Miroslav Čurin (Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1985.).

dišta vlasti, pravni prednici i sljednici. Uz to, kod svake razine uprave u kratkim su crtama dane osnovne arhivističke informacije o gradivu, pa su tako za svaki stupanj uprave navedeni broj fondova koji su pohranjeni u Državnom arhivu u Dubrovniku, ukupan opseg gradiva, kvaliteta sačuvanosti te opis arhivske sređenosti gradiva. Nadalje, u poglavljima o organizacijskom ustroju opisan je unutarnji ustroj svakog tijela uprave i njegove promjene u zakonskim aktima. S druge strane, u dijelu o nadležnostima ukratko su navedeni poslovi koje su obavljali narodni odbori, a propisivali su ih zakoni doneseni od 1946. do 1962. godine. Na kraju opisa svake razine narodnog odbora u tablici su prikazani stvaratelji tog stupnja s podacima o početku i kraju djelovanja, mjestu sjedišta uprave te teritorijalnoj nadležnosti nad kojom imaju ovlasti uz napomene o prostornim promjenama.

Ujedno, popis stvaratelja u tablicama predstavlja arhivske fondove koji se čuvaju u Državnom arhivu u Dubrovniku uz napomenu da su od 76 popisanih stvaratelja za sada pronađena 62 arhivska fonda. Budući da je iz ovog razdoblja do sada arhivistički sređeno i popisano 59 arhivskih fondova, a da je dio gradiva narodnih odbora nađen u fondovima javne uprave iz kasnijeg razdoblja, treba ostaviti prostora da se u budućnosti pronađe gradivo i preostalih četrnaest stvaratelja, pogotovo nakon što se arhivistički obrade i naprave popisi preostalih triju, ujedno najvećih fondova ovog vremena: Narodnog odbora Kotara Dubrovnik, Narodnog odbora Općine Dubrovnik i Narodnog odbora Grada Dubrovnika, a onda arhivski sredi i popiše gradivo uprave od 1963. do 1990. godine.

Razvoj narodnih odbora

Nedugo nakon invazije njemačke vojske na Sovjetski Savez organizira se Narodnooslobodilački pokret (NOP) na teritoriju Hrvatske. Iz masovnih organizacija oslobodilačke borbe nastaju odbori Narodnooslobodilačkog fronta koji nedugo potom mijenjaju naziv u narodnooslobodilačke odbore (NOO).⁵ Navedeni odbori preuzimaju ulogu tijela uprave Narodnooslobodilačkog fronta i tijela narodne vlasti.⁶ Krajem kolovoza 1941. godine osnivaju se prvi NOO-i na oslobođenom teritoriju unutar kotara Gospić, Korenica, Donji Lapac, Udbina, Vojnić, Vrginmost, Slunj, Dvor na Uni, Glina, Kostajnica, Petrinja, Požega, Slatina, Gradiška, Pakrac, Hrvatsko primorje, Knin, Makarska, Medulin itd.⁷

5 Ivan Beuc, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527–1945)* (Zagreb: Arhiv Hrvatske, 1969.), 468.

6 Drago Herceg – Ivan Bendiš, „Uspostava lokalne vlasti nakon Drugog svjetskog rata u dubrovačkom kraju kroz sačuvano arhivsko gradivo”, *Vjesnik dalmatinskih arhiva: izvori i prilozi za povijest Dalmacije* 4 (2023), 45.

7 Beuc, *Povijest institucija*, 468.

Komunistička partija Jugoslavije početkom 1942. godine sastavlja takozvane Fočanske propise u kojima želi detaljnije razraditi ustrojstvo i zadatke NOO-a. Fočanski propisi karakteriziraju NOO-e kao „borbene organe u službi narodno-oslobodilačkog pokreta te kao privremene organe narodne vlasti“.⁸ U propisima se navode seoski, općinski i kotarski narodnooslobodilački odbori.

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH), vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo na teritoriju Hrvatske, donosi na svom osnivačkom kongresu 16. lipnja 1943. godine *Pravilnik rada NOO* kojim je predstavljena nova organizacija njihova djelovanja. Uvode se odsjeci za pojedine grane uprave te komisije za pojedine poslove. Na svom trećem zasjedanju 9. svibnja 1944. godine ZAVNOH donosi *Odluku o ustrojstvu i poslovanju narodnooslobodilačkih odbora i skupština u Federalnoj Državi Hrvatskoj*. Navedenom odlukom ZAVNOH proglašava NOO-e osnovicom državne vlasti na teritoriju Federalne Države Hrvatske.⁹ Isto zasjedanje ZAVNOH-a uvelo je upravnu podjelu Hrvatske na pokrajine, oblasti, okruge, kotare, gradove i mjesta/sela. Privođenjem rata kraju, na zasjedanju ZAVNOH-a u Zagrebu 24. srpnja 1945. godine zakonom se mijenja naziv narodnooslobodilačkih odbora (NOO) u narodne odbore (NO) na svim razinama.¹⁰

Općim zakonom o narodnim odborima donesenim 1946. godine prvi put se precizno definiraju nadležnosti narodnih odbora i način njihova funkcioniranja. Prema zakonu narodni odbori osnivaju se na području administrativno-teritorijalnih jedinica: mjesta, gradova, kotara, okruga i oblasti. Poslije su doneseni i brojni drugi kojima se definira njihov ustroj i širina ovlasti, kao i oni kojima se ukidaju i uspostavljaju.

Okružni narodni odbor

Povijest stvaratelja

Okružni narodni odbor Dubrovnik (ONO) osnovan je 1. svibnja 1944. godine kao Okružni narodnooslobodilački odbor Dubrovnik, kako se nazivao do promjene naziva administrativno-teritorijalnih jedinica u srpnju 1945. godine.¹¹ Okružni NO

8 Beuc, *Povijest institucija*, 468.

9 Odluka o ustrojstvu i poslovanju narodnooslobodilačkih odbora i skupština u Federalnoj Državi Hrvatskoj, NN 2/45.

10 Zakon o promjeni naziva narodnooslobodilačkih odbora, NN 3/45.

11 Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska). HR-DADU-964 Okružni narodni odbor Dubrovnik (1944.-1946.) (dalje: HR-DADU-964), br. 1606/46 (kut. 41); Zakon o promjeni naziva Narodnooslobodilačkih odbora, NN 3/45.

Dubrovnik nastao je i djelovao u početku na područjima gdje su jedinice Narodno-oslobodilačke vojske (NOV) i Partizanski odredi Jugoslavije (POJ) polučile vojne uspjehe zauzimanjem otoka Lastova i dijelova teritorija otoka Mljeta i Korčule te poluotoka Pelješca.

Politička nestabilnost uzrokovana uspjesima, odnosno neuspjesima, NOV-a na bojnopolju dovela je do čestih promjena mjesta središnjice Okružnog NO Dubrovnik u prvim mjesecima njegova djelovanja.¹² Sve do sredine srpnja 1944. godine u spisima ne nailazimo na informaciju o točnom administrativnom središtu dubrovačkog okruga. Tek tada se u jednom spisu javlja lokacija Veliko Jezero na otoku Lastovu, kao mjesta gdje se zaprimaju spisi nakon čega se ponovno adresiraju na naimenovanu lokaciju. To može značiti skrivanje središta upravnog tijela u vojne svrhe, ali i nestalno mjesto središnjeg ureda. Prvu konkretnu potvrdu o stalnom središtu djelovanja Okružnog NO Dubrovnik nalazimo u spisu iz 19. rujna 1944. godine kada odbor izrijeком spominje grad Korčulu kao ondašnje središte okruga.¹³ Takva situacija potrajala je do druge polovice listopada 1944. godine, točnije do ulaska snaga NOV-a u Dubrovnik 18. listopada 1944. godine, nakon čega se administrativni centar Okružnog NO Dubrovnik seli u Dubrovnik 21. listopada.¹⁴

Prostorna nadležnost Okružnog NO Dubrovnik kao stvaratelja protezala se od područja Konavala na jugoistoku preko grada Dubrovnika i njegove šire okoline s Elafitskim otocima do Stonskog primorja i poluotoka Pelješca na sjeverozapadu obuhvaćajući pod svoju upravu i otoke Korčulu, Mljet i Lastovo. Ovakva teritorijalna nadležnost potrajala je od spomenutog preuzimanja vlasti u Dubrovniku u listopadu 1944. godine do ukidanja Okružnog NO Dubrovnik u veljači 1946. godine.

Viša razina vlasti, kojoj je bio podložan Okružni NO Dubrovnik za vrijeme svojeg trajanja, bio je Oblasni narodni odbor Dalmacije sa središtem u Splitu. S druge strane, Okružni NO Dubrovnik bio je nadležan do svibnja 1945. godine kotarskim narodnooslobodilačkim odborima (KNOO) Konavle-Župa, Dubrovačko primorje, Pelješac-Mljet i Korčula te Gradskom narodnom odboru (GNO) Dubrovnik, a od svibnja spomenute godine narodnim odborima kotara (NOK) Dubrovnik, Pelješac-Mljet i Korčula te Gradskom NO Dubrovnik.¹⁵

12 O ratnim zbivanjima na širem dubrovačkom području vidi: Josip Pleho, *Pelješac u narodno-oslobodilačkoj borbi* (Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1972.), 176. i dalje, Franko Mirošević, *Dubrovački kotar u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (Dubrovnik: Udruga antifašista Dubrovnik, 2016.), 305-307. i Tonko Barčot, „Vlast Nezavisne Države Hrvatske na otoku Korčuli“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 53 (2011.), 345. i dalje.

13 HR-DADU-964, br. 87/44 i 143/44 (kut. 48)

14 Mirošević, *Dubrovački kotar u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, 341-343.; HR-DADU-964, br. 351/44 (kut. 48)

15 HR-DADU-964, br. 163/44, 292/44, 344/44 i 391/44. (kut. 48)

Okružni NO Dubrovnik rasformiran je 15. veljače 1946. godine sukladno odluci Predsjedništva Vlade NR Hrvatske, to jest njegova Odjela za izgradnju narodne vlasti od 30. siječnja 1946. godine.¹⁶ Proces likvidacije započetih tekućih poslova, uglavnom vezanih za financijsko poslovanje Okružnog NO Dubrovnik, završen je u ožujku 1946. godine.

U Državnom arhivu u Dubrovniku postoji jedan arhivski fond ove razine javne uprave, Okružni narodni odbor Dubrovnik. Fond obuhvaća 12 d/m. Radi se o javnom arhivskom gradivu kojemu nedostaje dio najranijih općih spisa iz 1944. godine te dio urudžbenih zapisnika iz istog razdoblja. Fond je arhivski sređen te je izrađen sumarni inventar.

Organizacijski ustroj

Glavna ustrojstvena tijela okružnih narodnih odbora su Predsjedništvo, Izvršni odbor, Plenum, odjeli sa odsjecima, pododsjecima i komisijama te okružna uprava narodnih dobara. Broj odjela, komisija, drugih tijela ali i samih članova okružnog narodnog odbora s vremenom se mijenjao prateći ustaljivanje državnih struktura.

Okružni NO Dubrovnik u kolovozu i rujnu 1944. godine imao je deset članova i devet odjela: Tajništvo i Upravni, Gospodarski, Sudski, Zdravstveni, Socijalni, Prosvjetni, Propagandni i Tehnički odjel. Mjesec kasnije, u listopadu, okružni NO imao je četrnaest članova raspoređenih na ukupno dvanaest odjela od kojih su novi Financijski odjel, Prometni odjel i Odjel za obnovu zemlje. Spomenutim je odjelima u studenom 1944. godine dodan i Prehrambeni odjel.¹⁷ S obzirom na sve veći opseg posla u mirnodopskom razdoblju broj odjela uglavnom se povećavao pa se primjerice iz Odjela narodnog gospodarstva u prosincu 1944. godine u zaseban odjel izdvojio Odsjek trgovine, obrta i industrije. Od travnja 1945. Odjel gospodarstva dodatno je raščlanjen pa je od njega nastao Odjel poljoprivrede i šumarstva, dok je Odjel trgovine, obrta i industrije razdvojen na Odjel trgovine i opskrbe i Odjel obrta i industrije. Također, zbog povećanja administrativnog aparata i brige za njegovu opskrbu, pri Tajništvu se u prosincu 1944. godine organizira posebno tijelo, Ekonomat. Jedina rasformiranja odjela dogodila su se u veljači 1945. godine kada je ukinut Odjel za obnovu zemlje te u travnju 1945. godine ukidanjem Propagandnog odjela.¹⁸

16 Hrvatski državni arhiv (Hrvatska). HR-HDA-279 Predsjedništvo Vlade NRH (1945. – 1953.), br. 1401/46 (kut. 416); Tuk, „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora“, 281.

17 HR-DADU-964, br. 155/44, 163/44, 289/44 (kut. 48)

18 HR-DADU-964, br. 493/44, 595/44 (kut. 48), 108/45, 354/45, 760/45 (kut. 49).

Predsjedništvo okružnog NO-a čine predsjednik okružnog NO-a, dva do tri potpredsjednika te jedan do dva tajnika. Njih bira plenum okružnog NO-a, kao i pročelnike odjela.¹⁹

Izvršni odbor izvršno je tijelo plenuma, a čini ga predsjedništvo i pročelnici odjela ustrojenih pri okružnom NO-u te iznimno članom izvršnog odbora mogu postati zaslužni ratni borci, što kod Okružnog NO Dubrovnik nije bilo. Iz ovoga proizlazi da je Okružni NO Dubrovnik imao 13 članova Izvršnog odbora od travnja 1945. godine što potvrđuju i zapisnici sastanaka Izvršnog odbora. Prije ustaljenja broja odjela broj članova Izvršnog odbora varirao je između deset i četrnaest.²⁰

Plenum okružnog NO najveći je organ okruga, a u njega osim članova izvršnog odbora, koji bira plenum na prvoj svojoj sjednici, ulaze po dva predstavnika svih općinskih NOO-a te po pet predstavnika kotarskih NO-a. Plenum je održavao sastanke jednom mjesečno na poziv predsjedništva okružnog NO-a.²¹

Okružna uprava narodnih dobara zasebna je jedinica okružnog NO-a koja je preuzimala i upravljala državnom imovinom, a sam okružni NO nije mogao upravi narodnih dobara davati zadatke i naloge u pogledu upravljanja imovinom. Uprava narodnih dobara dijeli se na odsjeke: opći odsjek, pravni, privredni i odsjek za evidenciju. Na čelu uprave je upravnik, dok je na čelu odsjeka šef odsjeka.²²

Nadležnosti

Djelokrug ovlasti Okružnog NO Dubrovnik nije bio zakonski definiran do njegova ukidanja u veljači 1946. godine. Prvi zakon o zadacima i nadležnostima narodnih odbora svih razina donesen je 28. svibnja 1946. godine, dakle više od tri mjeseca nakon rasformiranja dubrovačkog okruga. Međutim, iako su do *Općeg zakona o narodnim odborima* prestala postojati sva četiri okružna narodna odbora u Dalmaciji, u njemu se u članku 29 navode poslovi za koje je nadležan okružni narodni odbor, a koji su i dalje nastavili postojati u drugim dijelovima tadašnje države do lipnja 1947. godine.²³

Saznanja o ranijim poslovima okružnog NO-a mogu se pronaći ponajprije u *Uputstvima za organizaciju i rad narodnooslobodilačkih odbora* koje je u ožujku 1944. godine donio Odjel za sudstvo i upravu ZAVNOH-a, ali i u mjesečnim izvješćima

19 Hodimir Sirotković, redaktor, *Zemaljsko antifašističko vijeće oslobođenja Hrvatske: zbornik dokumenata 1945: od 1. siječnja do 25. srpnja*, 4, (Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta, 1985.), 345.

20 HR-DADU-964, br. 355/45 (kut. 49), serija: *Rad središnjih tijela*, podserija: *zapisnici* (kut. 1); Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 345.; Opći zakon o narodnim odborima, SL 43/46.

21 Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 345 i 355.

22 Pravilnik za organizaciju i rad okružnih odnosno gradskih uprava narodnih dobara, NN 55/45.

23 Opći zakon o narodnim odborima, SL 43/46.

Okružnog NO Dubrovnik Oblasnom narodnom odboru Dalmacije.²⁴ Prema njima zadaci iz djelokruga uprave ticali su se organiziranja borbe protiv neprijatelja, organiziranja obavještajne službe, organiziranja suradnje s vojnim vlastima, izdavanja propusnica za putovanja unutar okruga iz kotara u kotar, izdavanja dozvola za boravak, organiziranja radnih akcija s izradom nadnica, provođenja mobilizacije, izvršavanja sudskih presuda, nadziranja rada upravnih odjela kod kotarskih narodnih odbora, kontrole trgovina, obrtnih, industrijskih radnji te izdavanja dozvola za njihovo poslovanje. Predsjedništvo okružnog NO-a bilo je zaduženo za imenovanja i razrješenja činovnika u kotarskim i gradskim narodnim odborima. U gospodarstvu okružni NO trebao je voditi evidencije o poljoprivrednoj i stočnoj proizvodnji na svojem području, statistike o uništenim šumama i zemljištima te štetama u stočarstvu i ukupnoj privrednoj proizvodnji. U trgovini i opskrbi trebalo je kontrolirati raspodjelu hrane i materijala civilima i vojsci, voditi podatke o kretanju roba i usluga te izraditi smjernice gospodarske politike za svoje područje. Sudski poslovi u prvom razdoblju bili su vezani za nadzor nad radom sudova i kontrolu presuda nižih sudova, prikupljanje materijala o zločinima, upravljanje zatvorom, donošenje presuda u parnicama. Ako bi sudski odsjek okružnog NO-a smatrao da je niži sud donio neispravnu presudu, parnicu bi prenio na okružni sud. S područja socijalne skrbi zadaci su bili: upućivanje osoba u zbjeg, briga o nezbrinjutoj djeci i starcima, podjela hrane školskoj djeci i starcima u staračkim domovima, prikupljanje podataka o ratnim invalidima i drugo. Nadalje, okrug je morao osigurati zdravstvenu pomoć u zdravstvenim stanicama (ambulantama), opremiti ih, obnoviti i organizirati neometan rad u okružnoj bolnici. U ideološkoj promidžbi okružni NO bio je zadužen za financiranje i održavanje proslava koje veličaju komunističku ideologiju i uspjehe, izložaba, kazališnih priredaba, vodio je brigu o izlaženju promidžbenog tiska i emitiranju radioemisija te organizirao tečajeve za političku naobrazbu. Na području prosvjete okruzi su razrađivali nastavni plan, brinuli se o provedbi zakonski odredbi o reorganizaciji škola iz 1944. godine, organizirali učiteljske konferencije i slično. Okruzi su vodili računa i o obnovi zemlje: dodjeljivali su cement, crijep i drugi građevinski materijal, nabavljali poljoprivrednu mehanizaciju, angažirali se na ponovnoj uspostavi željezničkog, cestovnog i pomorskog prometa i drugo.²⁵

Izglasavanjem *Općeg zakona o narodnim odborima* u svibnju 1946. godine navedeni poslovi konačno su pravno obznanjeni na jednom mjestu i sažeti po tematskim cjelinama. Pažljivim iščitavanjem zakona vide se poveznice s navedenim poslovima iz čega proizlazi da su oni vrijedili i u vrijeme funkcioniranja Okružnog NO Dubrovnik, barem u njegovu kasnijem razdoblju. Od zakona o narodnim od-

24 Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 341-365.

25 Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 349-352.; HR-DADU-964, br. 163/44, 438/44, 492/44, 590/44 (kut. 48), 149/45, 31/45, 855/45, 879/45, 895/45 (kut. 49).

borima vrijedi istaknuti još neke važnije zadatke u poslovanju okružnog NO-a. Primjerice, okruzi donose i ostvaruju gospodarski plan za čitav okrug, odobravaju privredne planove kotarskih i gradskih narodnih odbora, donose okružni godišnji budžet, kontroliraju financijsko poslovanje mjesnih, gradskih i kotarskih narodnih odbora te izvršenje njihovih budžeta. U području poljoprivrede i šumarstva upravljaju okružnim poljoprivrednim dobrima, stočnim stanicama, ergelama i stočnim bolnicama, kontroliraju provođenje agrarne reforme i kolonizacije, provode planove pošumljavanja i eksploatacije šuma. Kod poslova obrta, industrije i trgovine okružni NO ima ingerencije: upravljati državnim industrijskim poduzećima, izdavat i dozvole za rad zadružnim i privatnim obrtnim, industrijskim i trgovačkim poduzećima, određivati cijene artiklima na temelju općeg cjenika, organizirati otkup namirnica i industrijskih sirovina, organizirati i upravljati okružnim trgovačkim poduzećima. U vezi s prosvjetom okruzi financiraju srednje škole, osnivaju internate i okružna kazališta, kojima i upravljaju. Od ostalih poslova vrijedi spomenuti izdavanje dozvola za rad liječnika i ljekarnika, izbor i razrješenje sudaca okružnog suda te nadzor nad pravilnim provođenjem izbora u nižim narodnim odborima.²⁶

Tablica 1: Okružni narodni odbor (ONO)

Ime stvaratelja	Početak djelovanja	Ukidanje	Sjedište	Teritorijalna nadležnost
ONO Dubrovnik	1. svibnja 1944.	15. veljače 1946.	Veliko Jezero (Lastovo) Korčula Dubrovnik	KNOO Dubrovačko primorje KNOO Konavle-Župa KNO Pelješac-Mljet NOK Dubrovnik NOK Korčula

Narodni odbor kotara (kotarski narodnooslobodilački odbori)²⁷

Povijest stvarateljā

Prvi kotarski narodnooslobodilački odbori (KNOO) na širem dubrovačkom području osniva se na poluotoku Pelješcu. Kotar je prvi put formiran u veljači 1943. godine, ali je nedugo potom zbog izdaje predsjednika samog odbora bio rasformiran.²⁸ Jačanjem Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) i potiskivanjem Talijana osniva se novi kotarski NOO 21. srpnja iste godine. Kapitulacijom Italije, 3. rujna

26 Opći zakon o narodnim odborima, SL 43/46.

27 Do 1949. godine za jedinice uprave kotarskog stupnja koristi se naziv kotarski narodni odbor.

28 HR-DADU-964, serija: *Tajništvo*, podserija: *spis bez broja*, (kut. 48)

1943. godine, aktivnosti narodne vlasti preko kotarskog NOO-a postaju sve izraženije, osobito na polju obrazovanja i mobilizacije naroda u Narodnooslobodilačku vojsku (NOV).²⁹ Dolaskom njemačke vojske na poluotok u listopadu iste godine NOV s odbornicima kotara napuštaju Pelješac te zaklon pronalaze na obližnjom otoku Korčuli. Iz Pupnata te poslije Blata na Korčuli kotarski NOO slao je svoje članove na Pelješac i Mljet te je ondje ponovno uspostavio NOO. Ubrzo je na Korčuli osnovan i privremeni okružni narodnooslobodilački odbor radi koordinacije rada Kotarskog NOO Pelješac-Mljet i Kotarskog NOO Korčula-Lastovo.³⁰ Krajem godine njemačka vojska zaposjeda otok Korčulu što dovodi do ponovnog preseljenja Kotarskog NOO Pelješac-Mljet na Pelješac. Tijekom 1944. godine jedinice NOV-a oslobađaju Pelješac i Mljet. Po oslobođenju mjesta 18. rujna u Janjini se stacionira središte kotara. Mjesec dana nakon Janjine oslobođen je Ston kamo se postupno seli narodnooslobodilački odbor kotara.³¹ Pod Kotarski NOO Pelješac-Mljet tada spadaju općinski narodnooslobodilački odbori (ONOO) Orebić, Trpanj, Kuna, Janjina, Ston i Mljet. Nakon spajanja kotarskih narodnooslobodilačkih odbora Dubrovačko primorje i Konavle-Župa u Kotarski NOO Dubrovnik područje općine Smokovljani pripojeno je Kotarskom NOO Pelješac-Mljet. Polovicom siječnja 1946. godine Kotarski NOO Pelješac-Mljet je rasformiran, a mjesni narodni odbori (MNO) koji su mu pripadali potpali su pod kotare Dubrovnik i Korčulu. Početkom veljače 1947. godine ponovno je formiran Kotarski NOO Pelješac sa sjedištem u Janjini. Kotarski NOO Pelješac obuhvaćao je samo mjesne narodne odbore poluotoka Pelješca. Nakon kratkog razdoblja djelovanja kotar se ukida 7. srpnja 1947. godine.³²

Tijekom 1944. godine uz Kotarski NOO Pelješac-Mljet postoji i Kotarski NOO Dubrovnik koji se radi boljeg organiziranja uprave ukida krajem srpnja 1944. godine, a formiraju se Kotarski NOO Dubrovačko primorje, Kotarski NOO Konavle-Župa i Gradski narodnooslobodilački odbor (GNO) Dubrovnik.³³ Kotarski NOO Dubrovačko primorje uspostavljen je 31. srpnja 1944. godine i obuhvaćao je područje općinskih narodnooslobodilačkih odbora (ONOO) Smokovljani, Slano, Šipan, Lopud, Orašac i Rijeka dubrovačka.³⁴ Po oslobođenju kraja centar kotara postaje Slano. Otprilike u isto vrijeme, krajem srpnja, formira se Kotarski NOO Konavle, kasnije od studenog 1944. godine nazvan Kotarski NOO Ko-

29 *Isto.*

30 Državni arhiv u Dubrovniku – sabirni centar Korčula-Lastovo (Hrvatska). HR-DADU-SCKL 578 Narodni odbor kotara Korčula (1944.-1955.) – sumarni inventar, 5.

31 HR-DADU-1042 Mjesni narodni odbor Goveđari (1944.-1952.), br. 559/45. (kut. 2)

32 HR-DADU-1066 Mjesni narodni odbor Ston (1945.-1952.), br. 1245/47. (kut. 8); HR-DADU-143 Narodni odbor kotara Dubrovnik (1945.-1962.), br. 2199/46 (kut. 5)

33 Ujdurović, „Narodnooslobodilački odbori“, 700-701.

34 HR-DADU-1119 Narodni odbor kotara Dubrovačko primorje (1944.-1945.), br. 4/44. (kut. 1)

navle-Župa.³⁵ Pod njegovom upravom bili su općinski narodnooslobodilački odbori (ONOO) Župa, Cavtat i Gruda. Središte kotarskog narodnooslobodilačkog odbora do početka studenog 1944. godine nalazilo se u Grudi, potom se prebacilo u Cavtat, a nakon toga u Čilipe pa ponovno u Cavtat od kraja siječnja 1945. godine.³⁶ Kotarski narodnooslobodilački odbori Dubrovačko primorje i Konavle-Župa 5. svibnja 1945. godine spajaju se u Kotarski narodnooslobodilački odbor Dubrovnik sa sjedištem u gradu Dubrovniku. Od kraja srpnja 1945. godine novi naziv upravne jedinice je Kotarski narodni odbor Dubrovnik, a od lipnja 1949. Narodni odbor Kotara (NOK) Dubrovnik.³⁷

Kotarski NO Dubrovnik obuhvaćao je do veljače 1946. godine područje od Konavala sve do Smokovljana koji su pri stvaranju Kotarskog NO Dubrovnik pripojeni Kotarskom NO Pelješac-Mljet. Po ukidanju Kotarskog NO Pelješac-Mljet u veljači 1946. godine Stonsko primorje, otok Mljet i pelješki mjesni NO-i Ston, Ponikve, Tomislavovac, Janjina, Potomje, Kuna i Trpanj pripajaju se Kotaru Dubrovnik. Od 1. veljače do 7. srpnja 1947. godine pelješki mjesni NO-i ulaze u sastav Kotarskog NO Pelješac, a po njegovu ukidanju područja Mjesni NO Ponikve i Mjesni NO Ston ponovno su se priključili Kotarskom NO Dubrovnik. Teritorij Kotara Dubrovnik ostaje nepromijenjen sve do 1955. godine. Uvođenjem *Općeg zakona o uređenju općina i kotara* iz 1955. godine broj narodnih odbora općina (NOO) i NO-a kotara se smanjuje pri čemu se Kotar Korčula pripaja Kotaru Dubrovnik.³⁸ Kotar Dubrovnik od tada se sastoji od NO-a općina Blato, Dubrovnik, Gruda, Janjina, Korčula, Lastovo, Mljet, Ston, Trpanj i Vela Luka.³⁹ Navedena struktura kotara zadržana je do 31. prosinca 1962. godine kada se ukida NO Kotara Dubrovnik s navedenim općinama. Na području dotadašnjih općina Dubrovnik, Gruda, Janjina, Mljet, Ston i Trpanj formira se Općina Dubrovnik kojom upravlja njezina skupština.

U spremištima Državnog arhiva u Dubrovniku čuva se pet arhivskih fondova kotarske razine uprave od 1944. do 1962. godine s do sada evidentiranih 160 d/m, ali se daljnjim sređivanjem gradiva uprave nakon 1962. godine očekuje povećanje količine gradiva. Gradivo spada u javno arhivsko gradivo. Sačuvanost gradiva ovisi o vremenu djelovanja stvaratelja. Arhivsko gradivo najstarijih kotarskih NO-a koji su djelovali do svibnja 1945. godine najslabije je sačuvano. Kod tih fondova nedo-

35 HR-DADU-964, br. 171/44. (kut. 48)

36 HR-DADU-1118 Narodni odbor kotara Konavle-Župa (1944.-1945.), br. 807/44. (kut. 1.); HR-DADU-964, br. 315/45. (kut. 49)

37 HR-DADU-1119, br. 1261/45. (kut. 1); Zakon o promjeni naziva narodnooslobodilačkih odbora, NN 3/45.; Opći zakon o narodnim odborima, SL 49/49.

38 Opći zakon o uređenju općina i kotara, SL 26/55; Zakon o provođenju novog uređenja općina i kotara, NN 3/55.

39 Zakon o području kotara i općina u Narodnoj Republici Hrvatskoj, NN 36/55.

staje dio općih spisa kao i velik dio urudžbenih zapisnika. S druge strane, najbolje je sačuvano gradivo NO-a Kotara Dubrovnik koji je djelovao do kraja 1962. godine. Arhivistički su sređeni, popisani te su izrađeni sumarni inventari četiriju fondova, dok fond NO-a Kotara Dubrovnik čeka arhivsko sređivanje.

Organizacijski ustroj

Prvi kotarski NOO-i formiraju se nedugo po razvoju NOP-a kao njegova podrška. Prema *Fočanskim propisima* kotarski NOO biraju delegati općinskih narodnooslobodilačkih odbora na kotarskoj konferenciji. Tako izabran kotarski NOO predstavlja najviši stupanj civilne vlasti na području kotara.

Precizno definiran prikaz ustroja kotarskog NO-a nastaje tek poslije rata, tj. 1946. godine kada Prezidijum Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) proglašava *Opći zakon o narodnim odborima*. Prema zakonu kotar obuhvaća područje više mjesta koja imaju zajedničke kulturne, ekonomske i administrativne interese. Na čelu kotara je njihov narodni odbor koji se bira svake tri godine. Broj odbornika određuje zakon republike s obzirom na broj stanovnika i opseg poslova, a kreće se između 45 i 60 odbornika. U pravilu svaka izborna jedinica kotara daje jednog odbornika. Nositelj izvršne vlasti kotarskog NO-a bio je njegov izvršni odbor koji se sastojao od predsjednika, potpredsjednika, tajnika i ostalih članova odgovornih za pojedine grane državne uprave. Navedenim je zakonom kotarski NO preko svog izvršnog odbora provodio u djelo odluke viših tijela bez mogućnosti razvijanja vlastite inicijative u rješavanju problema lokalne važnosti.⁴⁰ *Opći zakon o narodnim odborima* iz 1949. godine osim izmjene naziva, koji od tada glasi narodni odbor kotara (NOK), ne uvodi značajnije promjene u vezi s organizacijskim ustrojem, osim što se povećava broj odbornika na 50 do 190, ovisno o pojedinom kotaru.

Do značajnijih promjena u organizacijskom ustroju NO-a kotara dolazi uvođenjem novog *Općeg zakona o narodnim odborima* 1952. godine.⁴¹ Narodni odbor kotara od tada se sastoji od Kotarskog vijeća i Vijeća proizvođača. Kotarsko vijeće postaje opće predstavničko tijelo svih stanovnika kotara, a Vijeće proizvođača predstavničko tijelo zaposlenih u proizvodnji koji su predstavljeni u vijeću razmjerno njihovu doprinosu društvenoj zajednici. Broj odbornika Kotarskog vijeća kreće se između 30 i 70. Vijeće proizvođača broji upola manje odbornika od Kotarskog vijeća. Za izvršavanje zakona, odredaba i upravnih poslova NO kotara osniva savjete. Svaki

40 Tuk, „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora”, 276.

41 *Opći zakon o narodnim odborima*, SL 22/52.

je savjet ustrojen za pojedine oblasti srodnih djelatnosti. Savjeti postaju svojevrsna zamjena izvršnih odbora koji s ovim zakonom prestaju funkcionirati. Savjete sačinjava predsjednik kojega bira narodni odbor i određeni broj članova utvrđen statutom narodnog odbora. Iz redova odbornika NO-a kotara bira se i predsjednik koji zastupa i predstavlja kotar kao pravnu osobu. Predsjednik NO-a kotara zadužen je za sazivanje i rad sjednica NO-a kotara, usklađuje rad tijela kotara i brine se o izvršavanju akata i odluka narodnog odbora i propisa viših državnih organa. Uz predsjednika NO kotara može imati jednog ili više podpredsjednika.

Novi zakon o uređenju općina i kotara iz 1955. godine ne uvodi velike novosti što se tiče samog organizacijskog ustroja kotara. Povećan je broj odbornika NO-a kotara na 50 do 100 članova te broj članova vijeća proizvođača čiji broj može dostići tri četvrtine broja članova kotarskog vijeća. Po navedenom zakonu pojedini savjeti koji se osnivaju za obavljanje određenih izvršnih i upravnih poslova mogu raditi s više upravnih tijela.⁴²

Za vođenje upravnih postupaka NO kotara formira upravna tijela. Organizacijska struktura i područje djelovanja upravnih tijela ovisili su o potrebama i lokalnim specifičnostima. Do 1952. godine upravna tijela bila su usko povezana s predstavničkim tijelima. Upravne poslove obavljali su pojedini odjeli. Od 1948. godine za obavljanje upravnih poslova uspostavljaju se povjereništa. Povjereništa su trebala pri obavljanju svojih poslova biti povezanija s višim državnim tijelima nego izvršnim odborom narodnog odbora.⁴³ Po ukidanju povjereništa 1952. godine uvode se odjeli. NO-i kotara prema Zakonu o organizaciji uprave u narodnim odborima iz 1959. godine dobivaju visok stupanj slobode u organiziranju upravnih tijela prema vlastitim potrebama.⁴⁴ Usprkos danoj slobodi postojale su obavezne ustrojstvene jedinice poput odjela za unutrašnje poslove, financije, narodnu obranu, privredu i društvene službe. Osim navedenih odjela NO kotara u svojem je sastavu morao imati zavod za statistiku, zavod za privredno planiranje i katastarsku upravu.

Nadležnosti

Stvarne nadležnosti NO-a kotara precizno se definiraju tek donošenjem *Općeg zakona o narodnim odborima* 1946. godine. NO-i kotara predstavljaju najviši organ državne vlasti od lokalnog značaja. Uz svoje lokalne poslove grupirane u nekoliko osnovnih područja: planiranje, poljoprivreda, trgovina, obrt i industrija, radni odnosi, izgradnja sela i manjih gradova, financije, kultura i prosvjeta, narodno zdravlje i socijalna skrb, NO kotara vršio je i poslove od republičke važnosti koji su imali

42 Tuk, „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora”, 279.

43 *Isto*, 280.

44 Zakon o organizaciji uprave u narodnim odborima, NN 32/59.

primat nad lokalnima. Nadzor nad radom NO-a kotara, odnosno tada još kotarskog NO-a, provodili su okružni narodni odbori (ONO) i republička tijela, dok je NO kotara nadzirao rad mjesnih NO-a. Osnovni zadaci NO-a kotara u ovom poslijeratnom periodu bili su uspostava narodne vlasti, opskrba stanovništva osnovnim potrepštinama i razvoj privrede.⁴⁵ Po ukidanju okružnih narodnih odbora 1947. godine NO kotara preuzima većinu njihovih poslova.

NO-i kotara po donošenju novog *Općeg zakona o narodnim odborima* iz 1949. godine dobivaju veću autonomiju u vezi s rješavanjem lokalnih poslova.⁴⁶ Poslovi NO-a kotara bili su grupirani u sljedeće skupine: plan, financije i upravljanje općenarodnom imovinom; lokalna privreda; komunalna izgradnja i komunalni poslovi; prosvjeta i kultura; zaštita narodnog zdravlja i socijalnu skrb. NO kotara uz to je dobio i veću financijsku samostalnost zahvaljujući prihodima vlastitog gospodarstva. Povećanje obujma posla NO-a kotara dovelo je i do povećanog pritiska na republička tijela koja su kontrolirala rad kotara. Da bi se navedena tijela rasteretila, uvode se narodni odbori oblasti kao obavezni organi uprave i posrednici između tijela lokalne i državne vlasti.⁴⁷ Ubrzo se oblasni narodni odbori ipak pokazuju suvišnima pa se ukidaju nakon samo dvije godine djelovanja.

Uvođenjem socijalističkog samoupravljanja 1950. godine mijenjaju se i nadležnosti NO-a kotara. Opseg poslova se povećava, a NO kotara dobiva važan zadatak nadziranja i upravljanja privredom da bi se omogućila njegova samodostatnost. Novi poslovi i nadležnosti NO-a kotara bit će razrađene u *Općem zakonu o narodnim odborima* iz 1952. godine. Zakonom kotar postaje samostalan u osnivanju i upravljanju poduzećima koja su postala baza njegove ekonomske samostalnosti. NO kotara definiran je kao najviši oblik državne vlasti na lokalnoj razini koji vrši sve poslove od neposrednog interesa za privredni, komunalni, socijalni i kulturni razvitak kotara.⁴⁸ *Zakonom o narodnim odborima kotara* nisu u detalje navedeni poslovi NO-a kotara jer im je dana sloboda da donose vlastite propise u okviru općih načela.⁴⁹ NO kotara nadzire i usmjerava rad narodnih odbora općina na svom teritoriju. Narednih godina u svrhu razvoja samouprave NO kotara preuzima sve više poslova od republičkih organa vlasti kojima preostaju samo poslovi propisani Ustavom Republike. NO kotara, kao osnovna upravno-teritorijalna jedinica, postoji sve do 1955. godine kad novim zakonom to mjesto preuzima narodni odbor općine. *Zakonom o nadležnosti narodnih odbora općina i kotara* NO kotara prepūšta dio dotadašnjih poslova općinskim narodnim odborima, poglavito onih što se tiču

45 Tuk, „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora”, 281.

46 Opći zakon o narodnim odborima, SL 49/49.

47 Tuk, „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora”, 283.

48 Zakon o narodnim odborima kotara, NN 34/52.

49 Tuk, „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora”, 284.

lokalnih poslova.⁵⁰ Većina upravnih poslova kotara odnosio se na drugostupanjske odluke. NO kotara nadzirao je i zakonitost rada NO-a općina pod sobom te se skrbio o stručnom osposobljavanju službenika NO-a općina. Uvođenje novih zakona o opsezima poslova općina i kotara proširuju se ovlasti općina te se uvelike povećava opseg poslova, što naravno dovodi do smanjenja opsega poslova NO-a kotara.⁵¹ Kao neke od vrsta poslova, koje se u znatnijoj mjeri prenose s kotara na NO-e općina, mogu se navesti poslovi iz sfere inspekcijskih djelatnosti i poslova privrede jer se uvode vijeća proizvođača i na razini općina.⁵²

Zakon o nadležnosti općinskih i kotarskih narodnih odbora i njihovih organa iz 1957. godine bio je posljednji zakon kojim se reguliraju nadležnosti NO-a kotara. Otad pa sve do ukidanja narodnih odbora 31. prosinca 1962. godine nadležnosti su uz manje preinake ostale gotovo iste. Iako su narodni odbori 1963. godine zamijenjeni skupštinama, pojedini kotari kao administrativno-teritorijalna jedinice postoje do 1967. godine kada su konačno ukinuti.

Tablica 2: Kotarski narodnooslobodilački odbori (KNOO), kotarski narodni odbori (KNO), narodni odbori kotara (NOK)

Ime stvaratelja	Početak djelovanja	Ukidanje	Sjedište	Teritorijalna nadležnost
KNO Pelješac-Mljet	21. srpnja 1943.	15. siječnja 1946.	Pupnat Blato Janjina Ston	ONOO Janjina ONOO Kuna ONOO Mljet ONOO Orebić ONOO Smokovljani ¹ ONOO Ston ONOO Trpanj
KNO Pelješac	1. veljače 1947.	7. srpnja 1947.	Janjina	MNO Janjina MNO Kuna MNO Lovište MNO Orebić MNO Ponikve MNO Potomje MNO Ston MNO Tomislavovac MNO Trpanj MNO Viganj

50 Zakon o nadležnosti narodnih odbora općina i kotara, NN 38/55.

51 Zakon o nadležnosti općinskih i kotarskih narodnih odbora i njihovih organa, SL 52/57; Zakon o nadležnosti narodnih odbora općina i kotara i njihovih organa, NN 62/57

52 Tuk, „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora”, 286.

KNOO Dubrovačko primorje	31. srpnja 1944.	4. svibnja 1945.	Slano	ONOO Lopud ONOO Orašac ONOO Rijeka dubrovačka ONOO Slano ONOO Smokovljani ONOO Šipan
KNOO Konavle-Župa	srpanj 1944.	4. svibnja 1945.	Gruda Čilipi Cavtat	ONOO Cavtat ONOO Gruda ONOO Župa
NOK Dubrovnik	5. svibnja 1945.	31. prosinca 1962.	Dubrovnik	GNO Dubrovnik ONOO Cavtat ² ONOO Gruda ² ONOO Orašac ² ONOO Slano ² ONOO Rijeka dubrovačka ² NOO Cavtat NOO Dubrovnik NOO Gruda NOO Mljet NOO Orašac NOO Slano NOO Ston NOO Šipan NOO Blato ³ NOO Janjina ³ NOO Korčula ³ NOO Lastovo ³ NOO Orebić ³ NOO Vela Luka ³

¹ U sastavu Kotara Pelješac-Mljet od 5. svibnja 1945. godine

² U sastavu Kotara Dubrovnik od 5. svibnja 1945. godine

³ U sastavu Kotara Dubrovnik od 1. rujna 1955. godine

Narodni odbor grada

Povijest stvaratelja

Jedini gradski narodni odbor (GNO) ili, kako se od 1949. godine naziva, narodni odbor grada (NOG) južno od Splita bio je NO grada Dubrovnika. Rad je započeo krajem srpnja 1944. godine podjelom Kotara Dubrovnik, ali tek po ulasku NOV-a i POJ-a u Dubrovnik gradski NO izlazi iz ilegale i preuzima na sebe izgradnju nove

uprave.⁵³ Zbog uspostavljanja i organiziranja novih upravnih struktura, povećanja opsega poslova i manjka educiranog kadra, odlukom okružnog NO-a u drugoj polovici listopada 1944. godine Gradski NO Dubrovnik privremeno je priključen Okružnom NO Dubrovnik. Budući da sastav Gradskog NO Dubrovnik nije biralo stanovništvo grada, nego su ga postavili okružni, oblasni i vojni krugovi, to je kod partijskih struktura izazvalo strah od moguće pobune stanovnika Dubrovnika pa je odlučeno da Okružni NO Dubrovnik oduzme Gradskom NO Dubrovnik pravo vršenja dužnost samostalnog upravnog tijela. Članovi gradskog NO-a zadržani su na svojim dužnostima zbog daljnjeg osposobljavanja u radu, a kontrolu i pomoć pri obavljanju poslova vršio je Okružni NO.⁵⁴ Gradski NO Dubrovnik započeo je samostalan rad od 1. prosinca 1944. godine postupnim osamostaljivanjem odjela u poslovanju.⁵⁵

Administrativno središte NO-a Grada Dubrovnika od početka djelovanja u prosincu 1944. godine do ukidanja 1955. godine bilo je u Dubrovniku.

NO Grada Dubrovnika bio je nadležan za područje grada Dubrovnika, naselje Bosanku i otok Lokrum tijekom čitavog vremena svojeg djelovanja. Teritorijalne promjene dogodile su se u jesen 1944. i u proljeće 1952. godine. Prostori Rijeke dubrovačke i Župe dubrovačke sa svojim mjesnim narodnooslobodilačkim odborima tada su pripadali pod upravu Gradskog narodnooslobodilačkog odbora Dubrovnik do studenog 1944. godine, a početkom tog mjeseca područje Općinskog NOO Župa priključeno je Kotarskom NOO Konavle koji od tada mijenja naziv u Kotarski NOO Konavle-Župa, a područje Općinskog NOO Rijeka dubrovačka Kotarskom NOO Dubrovačko primorje.⁵⁶ Iduća promjena u teritorijalnoj nadležnosti dogodila se u svibnju 1952. godine kada su ukinuti mjesni NO-i pa su naselja Čajkovića, Knežica, Komolac, Prijedor, Rožat, Sustjepan i Šumet ušli u sastav NO grada Dubrovnika.⁵⁷

Tijela uprave, koja su nadzirala rad NO-a grada, bila su okružni NO ili NO kotara. Nad NO-om Grada Dubrovnika od formiranja u ljeto 1944. godine nadležnost je imao Okružni NO Dubrovnik. Nakon ukidanja dubrovačkog okruga 15. veljače 1946. godine NO Grada Dubrovnika došao je pod nadzor Narodnog odbora Kotara Dubrovnik ostavši pod njim sve do konačnog ukidanja odbora grada

53 Opći zakon o narodnim odborima, SL 49/49; HR-DADU-964, br. 154/44 i 163/44 (kut. 48); O radu Gradskog NO Dubrovnik do pobjede NOV-a u listopadu 1944. godine u Dubrovniku vidi: Gržetić, „Djelovanje Gradskog NOO-a Dubrovnik“, 729-733. i Ujdurović, „Narodnooslobodilački odbori“, 700-701.

54 HR-DADU-964, br. 292/44, 344/44, 391/44 i 534/44 (kut. 48)

55 *Isto*, br. 590/44 i 598/44 (kut. 48).

56 *Isto*, br. 235/44 i 354/44 (kut. 48); HR-DADU-144 Narodni odbor grada Dubrovnika (1944. – 1955.), br. 29/44 (kut. 5)

57 Zakon o provođenju reorganizacije narodnih odbora, NN 16/52.

1955. godine. Jedina upravna jedinica podložna gradu bili su rajonski narodni odbori. Grad Dubrovnik u početku je brojao pet rajonskih odbora, a ubrzo se ustalilo postojanje dvaju odbora: Rajonskog narodnog odbora (RNO) Grad i Rajonskog narodnog odbora Gruž-Lapad, a od 1945. godine samo RNO Gruž-Lapad.⁵⁸

Narodni odbor grada Dubrovnika ukinut je sukladno *Općem zakonu o uređenju općina i kotara* koji je stupio na snagu 22. lipnja 1955. godine. Prema njemu narodni odbori grada prestaju s radom 31. kolovoza 1955. godine, a zamjenjuju ih narodni odbori općina.⁵⁹ Pravni sljednik Narodnog odbora grada Dubrovnika od 1. rujna 1955. godine postao je Narodni odbor Općine Dubrovnik.

Državni arhiv u Dubrovniku posjeduje jedan fond NO-a grada, Narodni odbor Grada Dubrovnika. Fond obuhvaća oko 42 d/m. Gradivo je javno dostupno, a njegova sačuvanost dobra. Fond nije arhivistički sređen i popisano.

Organizacijski ustroj

Unutarnje ustrojstvo NO-a gradova razvijalo se usporedno sa stabilizacijom nove vlasti i dodatno birokratiziralo povećanjem opsega poslova. Na početku upravnu strukturu NO-a grada činili su predsjedništvo, tajništvo, izvršni odbor, plenum ili skupština i odjeli sa odsjecima, pododsjecima, stalnim i privremenim komisijama, uredima i ustanovama poput Odsjeka trgovine, Gradske izborne komisije, Ureda za informacije ili Dubrovačkog arhiva.

Predsjedništvo NO-a grada sastoji se od predsjednika, potpredsjednika i tajnika, a bira ih se na sjednici plenuma grada. Jednako tako na plenumu se biraju i pročelnici odjela koji s članovima predsjedništva čine izvršni odbor NO-a grada.⁶⁰

Glavno predstavničko tijelo grada, plenum ili skupština, brojio je od 50 do 60 članova. Na poziv predsjedništva NO-a grada sastajao se jedanput mjesečno započevši svoje sjednice političkim i organizacijskim izvještajima tajnika i pročelnika odjela. S druge strane, tijelo izvršnog odbora NO-a grada, koji čine predsjedništvo i pročelnici odjela, saziva predsjednik NO-a grada najmanje svakih osam dana. Na njegovim sjednicama donose se direktive i planovi za rad odjela i općenito rad NO-a grada slijedeći odluke i prijedloge donesene na plenumu.⁶¹

Prema prvim uputama za organizaciju NO-a svi odbori na razini većoj od mjesnog NO-a trebali su podijeliti poslove na odjele, odnosno odsjeke kod općinskih

58 HR-DADU-964, br. 235/44 i 598/44 (kut. 48).; Ujdurović, „Narodnooslobodilački odbori“, 701.

59 Opći zakon o uređenju općina i kotara, SL 26/55.

60 Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 345-347.

61 Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 348 i 355-356.; HR-DADU-964, serija: *Opći spisi*, pod-serija: *Spisi bez broja* i br. 471/45 (kut. 49)

odbora.⁶² Početkom 1945. godine kod NO-a Grada Dubrovnika, odnosno tada Gradskog NOO Dubrovnik, nalazimo Upravni, Sudski, Gospodarski, Financijski, Prosvjetni, Tehnički, Prometni, Zdravstveni, Socijalni, Prehrambeni, Propagandni odjel, Odjel za obnovu zemlje te Tajništvo i Rajonski odbor Gruž-Lapad. Kod odjela Tajništva još djeluje Ured za informacije te od prosinca 1944. godine Ekonomat zadužen za prehranu činovnika i opskrbu odjela spisovodstvenim materijalom. Već u lipnju 1945. godine iz Gospodarskog odjela izdvaja se Odsjek trgovine i formira se novi odjel, Odjel trgovine i opskrbe. Uz pročelnike u svakom odjelu radi određen broj referenata, kurira i drugih pomoćnih činovnika.⁶³

Prvim Zakonom o tijelima narodnih odbora iz svibnja 1946. godine točno se regulira ustrojstvo NO-a grada. Gradska skupština grada sa stupnjem kotara od tada je brojila između 45 i 60 odbornika, ovisno o broju stanovnika, dok je sastav izvršnog odbora ostao isti. Zakonom su od tada bili predviđeni odsjeci za podjelu poslova umjesto dotadašnjih odjela. U odnosu na prijašnju podjelu poslova u sastav NO-a grada uvedeni su Odsjek privrede s referadama za poljoprivredu, za industriju i obrt, za šumarstvo, za trgovinu i za radne odnose, Odsjek financija, Odsjek prosvjete, Odsjek za socijalno staranje i narodno zdravlje, Odsjek unutrašnjih poslova i Odsjek za opće poslove s Planskom komisijom koja izrađuje plan privrede i vodi evidenciju njegova izvršenja.⁶⁴

Sljedeći zakon iz lipnja 1949. godine ne donosi određene promjene kod organizacije NO-a gradova. Prva promjena tiče se naziva upravnih tijela u gradovima koji se više ne nazivaju gradski NO-i nego narodni odbori grada. Druga je promjena raspon u broju odbornika gradske skupštine koja od tada može brojati između 35 i 60 članova. Najveća promjena tiče se osnivanja povjereništava umjesto odsjeka te njihovo povećanje u odnosu na prijašnju regulativu. Prema tome, grane uprave bile su Povjereništvo za privredu i šumarstvo, Povjereništvo za industriju, Povjereništvo za državnu nabavu, Povjereništvo za komunalne poslove, Povjereništvo za trgovinu i opskrbu, Povjereništvo za financije, Povjereništvo za unutrašnje poslove, Povjereništvo za rad, Povjereništvo za prosvjetu i kulturu, Povjereništvo za narodno zdravlje, Povjereništvo za socijalno staranje i Povjereništvo za lokalni saobraćaj. Od komisija zadržano je djelovanje Planske komisije, a osnovana je i Kontrolna komisija čiji je zadatak bio nadziranje poslovanja uprave, ustanova i poduzeća. Na čelu povjereništva je povjerenik kojega imenuje Izvršni odbor NO-a grada, dok komisije vode predsjednici komisija koje također imenuje Izvršni odbor.⁶⁵

62 Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 347.

63 HR-DADU-144, br. 1129/45, 1306/45 i 1404/45 (kut. 11); HR-DADU-964, br. 118/45 (kut. 49)

64 Opći zakon o narodnim odborima, SL 43/46.

65 Opći zakon o narodnim odborima, SL 49/49.

Posljednje zakonske izmjene u organizaciji NO-a grada uvode se od travnja 1952. godine. Glavno predstavničko tijelo Gradska skupština od tada se dijeli na Gradsko vijeće i Vijeće proizvođača. Gradsko vijeće koje izabiru građani ima mandat na četiri godine i ima između 30 i 70 odbornika. U Vijeće proizvođača ulaze predstavnici zaposlenih u proizvodnji, transportu i trgovini. Članove Vijeća proizvođača biraju isključivo zaposlenici u proizvodnji, transportu i trgovini. Broj članova Vijeća proizvođača uz mandat od dvije godine iznosi polovicu odbornika u Gradskom vijeću. Nadalje, zakonom iz 1952. godine formiraju se posebna tijela, savjeti. Oni donose zaključke za pojedine poslove iz raznih grana uprave, dok administraciju iz djelokruga savjeta vode odjeli i odsjeci. NO grada ima Savjet za privredu, Savjet za komunalne poslove, Savjet za prosvjetu i kulturu, Savjet za narodno zdravlje i socijalnu politiku i Savjet za unutrašnje poslove. Djelokrug ovlasti savjeta definira se statutom NO-a grada. Savjete čine predsjednik, kojega bira narodni odbor iz svojih redova, te određeni broj članova. Mandat članova savjeta traje jednu godinu. Na čelu odjela je načelnik koji obavlja i dužnost tajnika savjeta. Na svojim sjednicama savjet, uz odobrenje većine članova, donosi zaključke iz grane poslova za koju je zadužen.⁶⁶

Nadležnosti

Djelokrug ovlasti narodnog odbora grada definiran je u više zakonskih akata od 1946. do 1952. godine te *Uputstvima za organizaciju i rad narodnooslobodilačkih odbora* iz 1944. godine. Ovlasti gradskih NO-a prema regulativama usko su vezane za poslove okružnih, kotarskih i mjesnih NO-a.

Prema prvim odredbama gradski NO-i prema svojoj važnosti i veličini nosili su stupnjeve okružnog, kotarskog ili općinskog NO-a. Gradski NO Dubrovnik imao je stupanj okružnog gradskog odbora što je označavalo ne samo njegovu direktnu podređenost okružnom NO Dubrovnik nego i obavljanje poslova iz djelokruga okružnog odbora. Po ukidanju Okružnog NO Dubrovnik u veljači 1946. godine Gradski NO Dubrovnik dobiva status kotarskog narodnog odbora, a samim time preuzima zadatke predviđene za kotarske NO-e. Uz već navedene poslove kod kotarskih NO-a, gradovi imaju i nadležnosti pripisane mjesnim narodnim odborima.⁶⁷ Ovakav način ispreplitanja ovlasti mjesnih i kotarskih NO-a u gradu, kao tijela lokalne samouprave, težio je stvaranju čvršćih veza između seoskih i gradskih područja.

66 Opći zakon o narodnim odborima, SL 22/52; Zakon za provođenje reorganizacije narodnih odbora, NN 16/52.

67 Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 345.; Opći zakon o narodnim odborima, SL, 43/46.; Opći zakon o narodnim odborima, SL 49/49.

Usprkos administrativno-teritorijalnim promjenama u svibnju 1952. godine, kada dolazi do ukidanja mjesnih NO-a i stvaranja NO-a općina, NO Grada Dubrovnika nastavlja obavljati jednake poslove kao i NO-i kotara. Jedina je iznimka to što zgradama i zemljištima općenarodne imovine, koji se nalaze na području NO-a grada, upravljaju gradski odbori.⁶⁸

Tablica 3: Narodni odbor grada (NOG)

Ime stvaratelja	Početak djelovanja	Ukidanje	Sjedište	Teritorijalna nadležnost
NOG Dubrovnik	srpanj 1944.	31. kolovoza 1955.	Dubrovnik	Bosanka Čajkovića ¹ Dubrovnik Knežica ¹ Komolac ¹ Lokrum Prijevor ¹ Rožat ¹ Sustjepan ¹ Šumet ¹

¹ U sastavu NO Grada Dubrovnika od svibnja 1952. godine

Općinski narodnooslobodilački odbor

Povijest stvarateljā

Zbog lakšeg nadzora nad radom i organizacijom najmanjih jedinica lokalne uprave, seoskih i mjesnih narodnooslobodilačkih odbora (MNOO), tadašnji kotarski narodnooslobodilački odbori (KNOO) još za vrijeme rata osnivaju općinske narodnooslobodilačke odbore (ONOO) koji se od srpnja 1945. godine nazivaju općinski narodni odbori.⁶⁹ Općinski NOO-i na dubrovačkom području javljaju se već 1942. godine na Pelješcu, no prve sačuvane spise imamo tek iz lipnja 1944. godine.⁷⁰ Upravo između lipnja i listopada 1944. godine, kada Narodnooslobodilačka vojska bilježi konačne pobjede nad nacističko-ustaškim snagama, općinski NOO-i započinju administrativni rad sve većim kapacitetom. U arhivskim spisima najprije

68 Opći zakon o narodnim odborima, SL 22/52; Zakon o provođenju reorganizacije narodnih odbora, NN 16/52.

69 Pridjev *oslobodilački* gube sve jedinice uprave nakon donošenja Zakona o promjeni naziva narodnooslobodilačkih odbora, NN 3/45.

70 HR-DADU-964, serija: *Rad središnjih tijela*, podserija: *Osvrt na razvoj N. O. O. na Pelješcu* (kut. 48).

se javljaju Općinski NOO Ston i Općinski NOO Mljet, dok se najkasnije javljaju Općinski NOO Župa, Općinski NOO Cavtat i Općinski NOO Šipan.⁷¹

Sjedišta općinskih NOO-a bila su smještena u naseljima koja su bili gospodarski i društveni centri tih upravnih jedinica. Promjena općinskih administrativnih središta provedena je samo u Općinskom NOO Cavtat, i to dva puta tijekom njegova postojanja od listopada 1944. do 31. listopada 1945. godine. Najprije se sjedište u studenom 1944. godine preselilo iz Cavtata u Čilipe, ali se vrlo brzo, u veljači 1945. godine, vratilo u Cavtat. Razlozi ovih preseljenja administracije bile su također izmjene sjedišta na istim relacijama kod Kotarskog NOO Konavle-Župa.⁷²

Prostorna nadležnost općinskih NOO-a obuhvaćala je više mjesnih narodnih odbora nad kojima je nadzirano poslovanje. Općinski NOO-i, čiji se arhivski fondovi čuvaju u Državnom arhivu u Dubrovniku, djelovali su unutar triju kotara: Dubrovačko primorje, Konavle-Župa i Pelješac-Mljet. Ukupno ih je bilo dvanaest. Šest ih je bilo unutar Kotarskog NOO Dubrovačko primorje, tri u Kotarskom NOO Konavle-Župa i tri u Kotarskom NO Pelješac-Mljet gdje su još djelovala tri općinska NOO-a čiji se arhivski fondovi prostornom raspodjelom nadležnosti unutar dubrovačkog arhiva smješteni u Arhivski sabirni centar Korčula-Lastovo.⁷³

Općinski NOO-i bili su, dakle, podložni kotarskim NOO-ima kao višim instancama vlasti. Općinski NOO Gruda, Cavtat i Župa bili su unutar Kotarskog NOO Konavle-Župa, za općinske NOO Lopud, Orašac, Rijeka dubrovačka, Slano, Smokovljani i Šipan bio je nadležan Kotarski NOO Dubrovačko primorje, dok su općinski NOO Ston, Janjina i Mljet djelovali pri Kotarskom NO (do srpnja 1945. KNOO) Pelješac-Mljet. Nakon spajanja Kotarskog NOO Konavle-Župa i Kotarskog NOO Dubrovačko primorje u Kotarski NO (do srpnja 1945. KNOO) Dubrovnik općinski ONO Gruda, Cavtat, Orašac, Rijeka dubrovačka, Slano i Župa, koji su nastavili postojati nakon reforme administrativno-teritorijalnih jedinica u veljači 1945. godine, bili su podložni Kotarskom NO Dubrovnik uz napomenu da je Općinski NOO Slano nanovo je formiran 2. svibnja zbog administrativnih potreba. Općinski NOO Smokovljani, koji je prije spomenute fuzije kotarskih NOO-a pripadao pod ingerenciju Kotarskog NOO Dubrovačko primorje, od 5. svibnja postao je sastavni dio Kotarskog NO Pelješac-Mljet.⁷⁴

71 HR-DADU-1065 Općinski narodnooslobodilački odbor Ston (1944. – 1945.), br. 11/44 (kut. 1); HR-DADU-1037 Općinski narodnooslobodilački odbor Mljet (1944. – 1945.), br. 1/44 (kut. 2); HR-DADU-1026 Općinski narodnooslobodilački odbor Župa (1944. – 1945.), br. 1/44 (kut. 1); HR-DADU-1034 Općinski narodnooslobodilački odbor Šipan (1944. – 1945.), br. 1/44 (kut. 1)

72 HR-DADU-964, br. 315/45 (kut. 49)

73 HR-DADU-964, br. 163/44 i 391/44 (kut. 48)

74 HR-DADU-143, br. 825 (kut. 2) i br. 1153/45 (kut. 2).

Rasformiranje općinskih NOO-a na dubrovačkom području provedeno je u nekoliko navrata 1945. godine. Odlukama kotarskih narodnih odbora u suglasnosti s okružnim narodnim odborom općinski NOO-i ukidani su postupno od veljače do prosinca 1945. godine, a njihovo spisovodstvo i zadatke preuzeli su dotad njima podložni mjesni narodni odbori.⁷⁵

Dubrovački arhiv za sada broji sedam fondova ovog stupnja javne uprave, koji zajedno imaju 2 d/m. Budući da arhivski fondovi Narodnog odbora grada Dubrovnika i Narodni odbor kotara Dubrovnik kao ni fondovi tijela javne uprave koja su djelovala nakon 1962. godine nisu arhivski sređena i popisana, ne isključuje se mogućnost pronalaska i ostalih pet stvaratelja općinskih NOO-a. Fondovi imaju status javno dostupnog arhivskoga gradiva. S obzirom na to da se radi o kratkotrajnim javnim upravnim tijelima, koja su mahom djelovala u još uvijek ratnom razdoblju, sačuvanost gradiva nije dobra. Nedostaje velik broj uruđbenih zapisnika kao i dio općih spisa.

Organizacijski ustroj

Općinski NOO-i organizirani su na predsjedništvo, tajništvo, izvršni odbor, plenum i odsjeke sa stalnim i nestalnim komisijama poput Općinske izborne komisije, Planske komisije, Općinske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača i druge. Općinski NOO-i, to jest plenumi, biraju se na općinskim zborovima građana, dok se izbor rukovodstva drugih tijela vrši preko plenuma.⁷⁶

Predsjedništvo čine predsjednik općinskog NOO-a, potpredsjednik i tajnik na kojemu počiva cijelo vođenje administracije općina. Tijelo predsjedništva bira se na prvoj sjednici plenuma kao i izbor za pročelnike odsjeka.⁷⁷

Upravno tijelo općinskog NOO-a, koje je imalo izvršne ovlasti, bio je Izvršni odbor Plenuma. Njega čine članovi Predsjedništva i pročelnici svih ustrojenih odsjeka. Predsjednik općinskog NOO-a saziva sjednice Izvršnog odbora, a one se moraju održavati najmanje svakih osam dana.⁷⁸

Glavno predstavničko tijelo, Plenum općinskih NOO-a, broji do najviše 15 članova koje biraju građani. Plenarne sastanke saziva Predsjedništvo općinskih NOO-a jednom mjesečno. Na Plenumu se podnose izvještaji o radu Tajništva i odsjeka,

75 HR-DADU-1027 Mjesni narodni odbor Mlini (1945. – 1946.), br. 311/45 (kut. 1); HR-DADU-143, br. 857/45 (kut. 2), br. 9004/45 (kut. 18), 9617/45 (kut. 19), br. 12557/45 (kut. 24), br. 13593/45 (kut. 26); HR-DADU-965 Kotarski narodni odbor Pelješac-Mljet (1944. – 1946.), br. 1474/45, 1880/45 (kut. 2) i br. 3329/45 (kut. 3); HR-DADU-1119, br. 1161/45 (kut. 2) i serija: *Rad središnjih tijela*, podserija: *Izvještaji* (kut. 1).

76 Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 345-347.

77 *Isto*, 345.

78 *Isto*, 345, 347-348 i 356.

raspravlja se o podnesenim žalbama i problemima s kojima se suočava lokalno stanovništvo te se donose zaključci javnim glasovanjem odbornika.⁷⁹

Općinski NOO imao je podjelu upravnih poslova po odsjecima koji su prema uputama državnih tijela mogla, ali nisu trebala, biti administrativno odvojena od Tajništva, ovisno o opsegu rada. U osnovi općinski NOO-i formirali su Upravni odsjek kojim rukovodi Tajništvo, Sudski, Gospodarski, Propagandno-prosvjetni, Zdravstveno-socijalni i Prometni odsjek, ali na terenu se pokazala potreba za proširenjem upravnog aparata.⁸⁰ Kod općinskih NOO-a na širem dubrovačkom području dolazi do razdiobe predviđenih ujedinjenih odsjeka, poput Zdravstveno-socijalnog odsjeka, na posebne jedinice, ali i osnivanje novih. Tako, primjerice, postoje zasebno Prosvjetni, Propagandni, Socijalni i Zdravstveni odsjek, dok se organizira Odsjek trgovine i opskrbe, Odsjek obnove zemlje, Financijski odsjek i Tehnički odsjek koji se uglavnom spaja s Prometnim odsjekom.⁸¹ Odsjeke vode odbornici koje na to mjesto bira Plenum, a za administrativne poslove odsjeka zadužen je referent koji pak može raditi na administraciji i više odsjeka odjednom, ovisno o količini posla.

Nadležnosti

Funkcije, odnosno zadaci, koje su obavljali općinski NOO-i tijekom svojeg postojanja 1944. i 1945. godine, nisu bili definirani zakonskim aktom jer je spomenuti *Opći zakon o narodnim odborima* izglasan tek u svibnju 1946. godine. Njih možemo prikazati uz pomoć navedenih *Uputstava za organizaciju i rad narodnooslobodilačkih odbora* i sačuvanog arhivskoga gradiva.

Prema uputama viših upravnih tijela općinski NOO-i trebali su biti organi preko kojih će državna i viša lokalna vlast ostvariti upravnu i administrativnu djelatnost. Zbog nedovoljne pismenosti zaposlenog kadra kod mjesnih narodnooslobodilačkih odbora (MNOO), kojima se tada još ne daju upravni poslovi velikog značaja, općinski NOO-i trebali su biti prve stepenice uprave. Uz kontrolu administracije nižih narodnih odbora, od zadataka uprave općinski NOO-i u svojoj ingerenciji imaju borbu protiv neprijatelja na svom području, brigu za javni red i sigurnost, organiziranje vođenja statistike, organiziranje i raspodjelu radne snage za civilne i vojne potrebe, pomoć pri organizaciji pošte i slično. Jednako tako upravni poslovi ticali su se izdavanja propusnica za put na područje drugog općinskog NOO-a uz pristanak Komande mjesta, kao vojnog tijela, što je kasnije prešlo u ruke mjesnih

79 Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 345, 347 i 355-356.

80 Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 347.

81 HR-DADU-1065, br. 18/44, 29/44, 97/44, 109/44, 113/44, 137/44 i 159/44 (kut. 1); HR-DADU-965, br. 1547/45, 1665/45, 1668/45 (kut. 2)

NO-a, dok je općinski NOO izdavao propusnice za gradski NO. Uza sve to općinski NOO izdavao je dozvole za boravak, dozvole za plovidbu privatnih čamaca i legitimacije odnosno osobne iskaznice.

Na području sudstva općinski NOO-i, to jest njihov Sudski odjel, imao je zadatak pripremiti raspravni materijal za općinske sudove, pripremiti i voditi zapisnike tužbi i žalbi, vršiti prethodna saslušanja, nadzirati rad mjesnih sudova, voditi matične, gruntovne, trgovačke i pomorske knjige te sklapati civilne brakove. Jedno od najbitnijih tijela, koja djeluju u sklopu sudskog odjela, bilo je općinska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača čiji je zadatak bio prikupiti informacije i sve prijave o zločinima počinjenima tijekom Drugoga svjetskog rata na području općine.

U domeni gospodarstva općinski NOO-i prikupljaju ušur po mlinovima, sprječavaju izvoz hrane na neprijateljski teritoriji, kontroliraju tržište i cijene, sprječavaju širenje zaraznih bolesti kod ljudi i stoke, donose planove za razvoj gospodarstva, brinu se za opskrbu vojske i stanovništva i slično.⁸²

U vezi s tehničkim poslovima općinski NOO-i izrađuju planove i rukovode izgradnjom uništenih sela, cesta i željeznica, radovima na obranama od poplava, nadziru radove na privatnim građevinama, vrše razdiobu i komasaciju zemlje na temelju sudskih presuda.

U prosvjeti općinski odbori dužni su organizirati općinska savjetovanja sa svim odbornicima zaduženima za prosvjetu i svim nastavnicima. Na savjetovanjima se pretresa otvaranje, uređenje i pohađanje škola, organizacija tečajeva ili pak pitanja o potrebi za nastavnim osobljem.

U zdravstvu općinski NOO-i formiraju zdravstvene sekcije koje se brinu za zdravstvene potrebe stanovništva i organizaciju higijenske službe. Nadalje, socijalni poslovi tiču se sastavljanja evidencija o žrtvama rata zbog pomaganja njihovim obiteljima, sastavljanja popisa vojnih invalida i najsiromašnijih kućanstava i vođenja brige o ishrani, stanovanju i opskrbi najugroženijeg dijela stanovništva.⁸³

82 HR-DADU-1026, br. 65/44 (kut. 1); HR-DADU-1037, br. 18/44, 250/44, 278/44 i 286/44 (kut. 1); HR-DADU-1085 Općinski narodnooslobodilački odbor Cavtat (1944. – 1945.), br. 76/44, 78/44, 80/44, 85/44, 90/44, 112/44, 116/44, 170/44, 171/44, 182/44 i 220/44 (kut. 1); HR-DADU-1119, br. 86/44 i 129/44 (kut. 1); Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 349-350.

83 HR-DADU-1037, br. 344/44 (kut. 1); HR-DADU-1085, br. 83/44 (kut. 1); Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 352.

Tablica 4: Općinski narodnooslobodilački odbor (ONOO)

Ime stvaratelja	Početak djelovanja	Ukidanje	Sjedište	Teritorijalna nadležnost
ONOO Cavtat	listopad 1944.	31. listopada 1945.	Čilipi Cavtat	MNO Brotnice MNO Cavtat MNO Čilipi MNO Mihanići MNO Stravča MNO Uskoplje
ONOO Gruda*	listopad 1944.	31. listopada 1945.	Gruda	MNO Gruda MNO Lovorno MNO Mrcine MNO Pločice MNO Popovići-Komaji MNO Vitaljina
ONOO Janjina*	rujan 1944.	18. veljače 1945.	Janjina	MNO Janjina MNO Tomislavovac MNO Žuljana
ONOO Lopud*	listopad 1944.	4. ožujka 1945.	Lopud	MNO Lopud
ONOO Mljet	kolovoz 1944.	18. veljače 1945.	Babino Polje	MNO Babino Polje MNO Goveđari MNO Korita MNO Maranovići MNO Prožura
ONOO Orašac*	listopad 1944.	5. rujna 1945.	Orašac	MNO Brsečine MNO Gromača MNO Kliševo MNO Koločep MNO Ljubac MNO Mravinjac MNO Mrčevo MNO Orašac MNO Trsteno MNO Zaton
ONOO Rijeka dubrovačka	listopad 1944.	24. prosinca 1945.	Mokošica	MNO Komolac MNO Mokošica MNO Osojnik MNO Sustjepan
ONOO Slano*	listopad 1944. 2. svibnja 1945.	4. ožujka 1945. 5. rujna 1945.	Slano	MNO Banići MNO Majkovi MNO Mravinca MNO Slano
ONOO Smokovljani	listopad 1944.	5. lipnja 1945.	Smokovljani	MNO Čepikuće MNO Doli MNO Smokovljani MNO Topolo

ONOO Ston	listopad 1944.	18. veljače 1945.	Ponikve Ston	MNO Doli MNO Ponikve MNO Ston MNOO Ston-Broce
ONOO Šipan	studen 1944.	4. ožujka 1945.	Šipanska Luka	MNO Suđurađ MNO Šipanska Luka
ONOO Župa	listopad 1944.	31. svibnja 1944.	Brašina	MNO Brgat MNO Mandaljena MNO Mlini

* Arhivski fond još nije pronađen.

Narodni odbori općina

Povijest stvarateljā

Proces decentralizacije državne uprave, koji je u FNRJ uzeo maha početkom 1950-ih godina, te uvođenje socijalističkog samoupravljanja donijelo je velike promjene u načinu funkcioniranja narodnih odbora. *Općim zakonom o narodnim odborima iz 1952. godine* ukinuti su mjesni narodni odbori (MNO), a formiraju se narodni odbori općina (NOO). Novoformirane općine uspostavljene su na području nekadašnjih mjesnih NO-a njihovim spajanjem u veće administrativno-teritorijalne jedinice. Prema tome, na teritoriju NO Kotara Dubrovnik od područja nekadašnjih 19 mjesnih NO-a nastalo je sedam novih općina. Općine od kojih se sastojao Kotar Dubrovnik 1952. godine bile su Cavtat, Dubrovnik Vanjski, Gruda, Mljet, Orašac, Slano, Ston i Šipan. Proces okrupnjivanja općina nastavlja se 1955. godine kada se Općina Cavtat pripaja Općini Gruda, a od općina Dubrovnik Vanjski, Orašac, Slano, Šipan i NO grada Dubrovnik nastaje Općina Dubrovnik. Iste godine dolazi i do spajanja Kotara Dubrovnik i Kotara Korčule u jedinstveni NO Kotara Dubrovnik koji ima deset općina. Općine u sastavu kotara Dubrovnik od tada su bile Blato, Dubrovnik, Gruda, Janjina, Korčula, Lastovo, Mljet, Ston, Trpanj i Vela Luka. Takva teritorijalna struktura Kotara Dubrovnik ostaje sve do kraja 1962. godine kada se kotar ukida, a od navedenih se općina formiraju Općina Dubrovnik i Općina Korčula.

Arhivsko gradivo NO-a općina u dubrovačkom arhivu podijeljeno je na osam fondova, ali se pouzdano zna da su postojala još dva stvaratelja ovog stupnja uprave, NO Općine Slano i NO Općine Orašac. Budući da do sada nije nađeno niti gradivo njihovih prednika, postoji mogućnost da se gradivo ovih stvaratelja nalazi s gradivom Općinskog NOO Slano, Općinskog NOO Orašac, Mjesnog NO Slano i Mjesnog NO Orašac u nekom od njihovih pravnih sljednika. Do sada sređeno

i popisano gradivo obuhvaća 106 d/m. Gradivo je vrlo dobro sačuvano uz manje nedostatke unutar pojedinih fondova poput urudžbenih zapisnika i drugih uredskih knjiga te spada u javno dostupno arhivsko gradivo. Kod pet arhivskih fondova napravljeni su sumarni inventari, kod dvaju fondova postoje arhivski popisi, dok fondu NO Općine Dubrovnik predstoji arhivsko sređivanje.

Organizacijski ustroj

Organizacijski ustroj narodnih odbora općina definiran je *Općim zakonom o narodnim odborima* iz 1952. godine. Prema navedenom zakonu ovi narodni odbori dijelili su se na narodne odbore gradskih općina i narodne odbore ostalih općina.⁸⁴ Gradske općine imale su od 30 do 50 odbornika, dok su ostale brojale od 11 do 35. Odbornike su birali svi građani upisani u biračke popise na području općine. Poslove u svojoj nadležnosti NO općine izvršava preko svojih sjednica, dok su za obavljanje određenih upravnih poslova zadužena njihova kolegijalna tijela. Sjednice narodnog odbora općina saziva predsjednik narodnog odbora koji njima i predsjedava. Sjednice narodnog odbora, odnosno njihova vijeća, imaju komisije zadužene za pojedina pitanja iz svoje djelatnosti poput komisije za odluke, za molbe i žalbe, za mandatno-imunitetna pitanja i slične.⁸⁵ Za obavljanje određenih upravnih poslova formiraju se savjeti koji za svoj rad odgovaraju NO-u općine. Na čelu je svakog pojedinog savjeta predsjednik izabran iz redova odbornika. Uz predsjednika savjeti su imali i članove čiji je broj određen statutom NO-a općine. Članovi savjeta birali su se iz redova odbornika, predstavnika privrednih i društvenih organizacija, ustanova i građana koji su mogli pridonijeti obavljanju zadatka savjeta. Nitko ne može biti član više od dvaju savjeta. NO-i općina imali su predsjednika koji je predstavljao i zastupao općinu kao pravno tijelo te se skrbio o sazivanju sjednica, usklađivanju rada tijela narodnog odbora, izvršenju akata, odredbi, mjera narodnog odbora.

Općim zakonom o uređenju općina i kotara iz 1955. godine u općinama, koje od tada formalno postaju osnovne političko-teritorijalne organizacije samoupravljanja, dolazi do određenih promjena u njihovom organizacijskom ustroju.⁸⁶ Broj odbornika povećava se na 15 do 50. Uz predsjednika NO-i općina mogu imati i potpredsjednika koji bi mijenjao predsjednika kada je ovaj odsutan. O obnašanju upravnih poslova skrbbili su se upravni organi (odsjeci, uprave, uredi, upravne ustanove, komisije, inspekcije i dr.). O radu i organizaciji upravnih organa skrbio se tajnik NO-a općine. Za rješavanje prvostupajskih prekršajnih postupaka NO općine

84 Opći zakon o narodnim odborima, SL 22/52.

85 Opći zakon o narodnim odborima, SL 22/52.

86 Opći zakon o uređenju općina i kotara, SL 26/55.

postavlja općinskog prekršajnog suca. Radi približavanja određenih upravnih službi stanovništvu uvode se mjesni uredi.⁸⁷

Sljedeća značajna promjena u organizacijskoj strukturi NO-a općina događa se 1957. godine uvođenjem općinskog vijeća proizvođača.⁸⁸ Općinsko vijeće proizvođača predstavničko je tijelo proizvođača zaposlenih u proizvodnju, transportu i trgovini na području općine. Općinsko vijeće i općinsko vijeće proizvođača ravnopravno sudjeluju donošenju odluka o brojnim poslovima vezanima za privredu općine. Broj članova Vijeća proizvođača iznosi oko tri četvrtine broja članova općinskog vijeća. Općinsko vijeće *Zakonom o izmjenama i dopunama općeg zakona o uređenju općina i kotara* iz 1957. godine broji od 15 do 70 članova.

Zakonom o izmjeni i dopunama općeg zakona o uređenju općina i kotara iz 1959. godine osnovni organi uprave općinskih narodnih odbora postaje tajništvo, odnosno njegovi odjeli.⁸⁹ Nakon navedenog zakona sve do ukidanja narodnih odbora općina u prosincu 1962. godine organizacijski ustroj ostaje nepromijenjen.

Nadležnosti

Zakonom o narodnim odborima općina iz srpnja 1952. godine prvi put se preciznije definiraju nadležnosti novoosnovanih narodnih odbora općina Narodne Republike Hrvatske. Pod nadležnošću NO-a općina bili su svi poslovi od neposrednog interesa za njihov privredni, komunalni, socijalni i kulturni razvitak. Pri tome treba navesti poslove vezane za budžet, lokalne dažbine, red i način korištenja šuma, pašnjak i sezonskih putova, održavanje komunalne infrastrukture, skrb o obaveznom osnovnoškolskom obrazovanju, zdravstvo, socijalnu skrb i čuvanje javnog reda i mira.⁹⁰

Komunalni sustav uveden je 1955. godine kada su NO-i općina prema *Općem zakonu o narodnim odborima* postali osnovna političko-teritorijalna organizacija radničkog samoupravljanja. Opseg nadležnosti NO-a općina uvelike je proširen jer preuzimaju na sebe dio poslova koje su prije obavljali NO-i kotara. Poslovi NO-a općina precizirani su *Zakonom o nadležnosti narodnih odbora općina i kotara* iz 1955. godine, prema kojemu se oni dijele na poslove iz oblasti privrede (poslovi iz općih privrednih propisa, financije, poljoprivreda, šumarstvo, trgovina, turizam i ugostiteljstvo, zanatstvo, saobraćaj i veze te zadrugarstvo), komunalnih poslova i građevinarstva, narodnog zdravlja, socijalne skrbi, radnih odnosa, prosvjete i kulture, unutrašnjih poslova, opravljanja općenarodnom imovinom i opće uprave.⁹¹

87 *Isto*

88 *Zakon o izmjenama i dopunama općeg zakona o uređenju općina i kotara*, SL 29/57.

89 *Zakon o izmjenama i dopunama općeg zakona o uređenju općina i kotara*, SL 24/59.

90 *Zakon o narodnim odborima općina*, NN 35/52.

91 *Zakon o nadležnostima narodnih odbora općina i kotara*, SL 34/55.

Zakonom općine dobivaju nadležnost nad većinom poslova od lokalne važnosti te visok stupanj samouprave u vezi s lokalnom privredom.

Nadležnosti NO-a općina ponovno se povećavaju donošenjem novog *Zakona o nadležnosti narodnih odbora općina i kotara i njihovih organa* 1957. godine.⁹² Najistaknutija promjena dogodila se na području inspekcijских poslova. Inspekcijски poslovi, koje su prije obavljali NO-i kotara, prelaze pod nadležnost narodnih odbora općina, tj. njihovih upravnih organa. To se odnosi na inspekcijske poslove iz područja zaštite bilja, prometa sjemenske robe, proizvodnje i prometa vina, financija, tržišta, veterine, građevine i rada. Ovaj je zakon posljednji opći zakon koji je dirigirao nadležnosti NO-a općina koje će ostati uz manje preinake iste sve do njihova ukidanja 1962. godine.

Tablica 5: Narodni odbori općina (NOO)

Ime stvaratelja	Početak djelovanja	Ukidanje	Sjedište	Teritorijalna nadležnost ¹
NOO Cavtat	11. svibnja 1944.	31. kolovoza 1946.	Cavtat	MNO Cavtat MNO Čilipi MNO Pridvorje MNO Stravča MNO Uskoplje
NOO Dubrovnik	1. rujna 1955.	31. prosinca 1962.	Dubrovnik	NOG Dubrovnik NOO Dubrovnik Vanjski ² NOO Orašac ² NOO Slano ²
NOO Dubrovnik Vanjski	11. svibnja 1952.	31. kolovoza 1962.	Dubrovnik	MNO Lopud MNO Mokošica MNO Župa Koločep ³
NOO Gruda	11. svibnja 1952.	31. prosinca 1962.	Gruda	MNO Gruda MNO Mrcine MNO Vitaljina NOO Cavtat ²
NOO Janjina	11. svibnja 1952.	31. prosinca 1962.	Janjina	MNO Janjina
NOO Mljet	11. svibnja 1952.	31. prosinca 1962.	Babino Polje	MNO Babino Polje MNO Govedari MNO Maranovići
NOO Orašac*	11. svibnja 1952.	31. kolovoza 1955.	Orašac	MNO Brsečine MNO Kliševo MNO Orašac
NOO Slano*	11. svibnja 1952.	31. kolovoza 1955.	Slano	MNO Slano

92 Zakon o nadležnosti narodnih odbora općina i kotara i njihovih organa, SL 52/57.

NOO Ston	11. svibnja 1952.	31. prosinca 1962.	Ston	MNO Čepikuće MNO Ston MNO Topolo
NOO Šipan	11. svibnja 1952.	31. kolovoza 1955.	Šipanska Luka	MNO Šipan

* Arhivski fond još nije pronađen.

¹ Prostor NO-a općine prikazan je po bivšim mjesnim NO-ima ukinutima 10. svibnja 1952. godine.

² Priključeni su NO-i općine od 1. rujna 1955. godine.

³ Otok je izdvojen iz bivšeg Mjesnog NO Orašac i priključen NO Općine Dubrovnik Vanjski.

Mjesni narodni odbori

Povijest stvarateljā

Na širem dubrovačkom području prvi mjesni narodnooslobodilački odbori (MNOO) javljaju se već u prvoj polovici 1942. godine. Prvi takvi odbori formirani su na mjestima gdje je narodnooslobodilački pokret (NOP) uzimao veći zamah, poput poluotoka Pelješca i drugih perifernih područja. Već 1943. godine značajno slabi kontrola Talijana nad teritorijem što omogućuje NOP-u stjecanje nadzora nad strateški značajnijim mjestima gdje se uspostavljaju novi mjesni NOO-i. Po kapitulaciji fašističke Italije njemačke vojne jedinice preuzimaju nadzor nad teritorijem što NOP dovodi u nezavidan položaj. NOV se ponovno povlači na brdska područja te napušta mjesta nad kojima je uspostavio nadzor po povlačenju Talijana. Do preokreta dolazi sredinom naredne godine. Tijekom ljeta 1944. godine njemačka vojska pred porazom povlači se prema sjeveru, a NOV zauzima čitav dubrovački kraj.

U tom razdoblju skoro svako selo imalo je svoj seoski ili mjesni NOO. Pri kraju vojnih operacija na čitavom području dubrovačkog okruga, području današnje Dubrovačko-neretvanske županije bez doline Neretve, postojalo je 105 mjesnih narodnooslobodilačkih odbora.⁹³ Od tada broj mjesnih NOO-a, odnosno mjesnih NO-a, ubrzano se smanjuje jer dolazi do njihove fuzije ili ukidanja pojedinih odbora. Nakon uvođenja *Općeg zakona o narodnim odborima* 1946. godine dubrovački kotar broji ukupno 36 mjesnih NO-a.⁹⁴ Broj mjesnih NO-a do sredine 1950. godine ostaje isti. U srpnju 1950. godine provedeno je novo okrupnjavanje pa je pri ukidanju mjesnih NO-a u svibnju 1952. godine NO Kotara Dubrovnik brojio svega njih 19.⁹⁵ Mjesni narodni odbori *Zakonom o provođenju reorgani-*

93 HR-DADU-964, br. 163/44. (kut. 48).

94 Herceg – Bendiš,, „Uspostava lokalne vlasti”, 50.

95 *Isto*, 50.

zacije narodnih odbora ukidaju se 10. svibnja 1952, a njihovo mjesto zauzimaju novoosnovani NO-i općina.⁹⁶

Gradivo mjesnih NO-a čini 38 arhivskih fondova ukupne duljine od 50 d/m. Budući da je stvaratelja ovog stupnja do veljače 1945. godine bilo preko sto, u evidenciju mjesnih NOO-a i mjesnih NO-a u ovom radu ušli su samo oni čije je gradivo pronađeno u Državnom arhivu u Dubrovniku i oni stvaratelji koji su djelovali nakon spomenutog okrupnjivanja mjesnih NO-a u veljači 1945. godine. Gradivo mjesnih NO-a javno je arhivsko gradivo, a njegova sačuvanost razlikuje se od fonda do fonda. Sačuvanost gradiva uvelike je ovisila o vremenu djelovanja stvaratelja pri čemu je gradivo nastalo pri kraju rata ili u prvom poslijeratnom razdoblju slabije sačuvano u odnosu na kasniji period djelovanja mjesnih NO-a. Svi pronađeni arhivski fondovi arhivistički su sređeni te su za njih napravljeni arhivski popisi i/ili sumarni inventari.

Organizacijski ustroj

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) u ožujku 1944. godine donosi *Uputstva za organizaciju i rad narodnooslobodilačkih odbora*.⁹⁷ Navedena uputstva daju prvi sustavni prikaz organizacijskog ustrojstva mjesnih NOO-a, tada još nazivanih i seoskim narodnooslobodilačkim odborima. Seoski narodnooslobodilački odbori u sastavu imaju 5 do 7 odbornika koji između sebe biraju predsjednika i tajnika. Pojedini odbornici zaduženi su za određene poslove seoskih NOO-a. Mjesni, odnosno seoski NOO-i prema navedenoj uredbi nisu imali izvršne odbore i plenum. Seoski NOO-i prema uredbi nisu trebali imati niti odjele, iako to u praksi često nije bilo tako što se može vidjeti iz brojnih opaski viših NOO-a. Cjelokupnu administraciju mjesnih NOO-a vodio je tajnik.

Opći zakon o narodnim odborima iz 1946. godine navodi mjesne NO-e kao oblik narodnih odbora koji se osnivaju u selima i manjim gradovima.⁹⁸ Dva ili više mjesta slabije ekonomske moći mogu skupa osnovati jedan mjesni NO. Isti zakon unosi brojne novosti što se tiče organizacijskog ustroja. Povećava se broj odbornika, pa odbori broje između 7 i 35 članova, ovisno o opsegu poslova i broju stanovnika. Mandat odbornika traje dvije godine. Odbornici među sobom biraju predsjednika za svako zasjedanje sjednica mjesnih NO-a. Predsjednik mjesnog NO-a također je i predsjednik izvršnog odbora. Izvršni odbori mjesnih NO-a bili su njihovi izvršni i upravni organi, a sastojali su se najčešće od predsjednika, potpredsjednika, tajnika i drugih članova. Izvršni odbori manjih mjesnih NO-a u svom sastavi mogli su imati

96 Zakon o provođenju reorganizacije narodnih odbora, NN 16/52.

97 Sirotković, *Zemaljsko antifašističko vijeće*, 345-348.

98 *Opći zakon o narodnim odborima*, SL, 43/46.

samo predsjednika i tajnika. U mjesnim NO-ima, koji nemaju svoj izvršni odbor u poslovima iz njegove nadležnosti, odluke donosi odbor kao cjelina. Predsjednik i tajnik mjesnih NO-a neposredno rukovode svim granama državne uprave. Rad mjesnog NO-a i pojedinih odbornika kontrolirao je zbor birača. Zborovi birača sazivali su se radi razmatranja pitanja koja se odnose na život sela i rad mjesnog NO-a. Prema pravilu izvršni odbor trebao je jedanput u dva mjeseca sazvati zbor birača. Radom zbora birača rukovodi njegovo predsjedništvo, a u njegovu radu mogli su sudjelovati svi birači.

Opći zakon o narodnim odborima iz 1949. godine za razliku od prethodnog ne donosi neke veće promjene u vezi s organizacijskim ustrojem mjesnih NO-a. Povećan je broj odbornika na 9 do 45. Konačno, donošenjem *Općeg zakona o narodnim odborima* 1952. godine ukinuti su mjesni NO-i.

Nadležnosti

Glavni zadatak seoskih i mjesnih NOO-a nastalih tijekom ratnih godina bilo je pružanje potpore Narodnooslobodilačkoj vojsci u njezinim operacijama. Poslovi ranijih narodnooslobodilačkih odbora pobliže su utvrđeni *Fočanskim propisima* prema kojima im je glavna zadaća bila osiguravanje NOV-a i civila živežnim namirnicama te održavanje reda i visokog morala.⁹⁹

Opći zakon o narodnim odborima iz 1946. godine kao temeljne zadatke mjesnih NO-a predstavlja ostvarenje poljoprivrednog plana, skrb o materijalno-kulturnom podizanju mjesta, rukovođenje komunalnim zadacima, unaprjeđenje obrta i industrije te uspostava pravilne razmjene dobara između sela i grada.¹⁰⁰ Da bi se ostvarili navedeni zadaci, mjesni NO obavlja poslove iz sljedećih područja: plana, poljoprivrede, komunalnog života, trgovine i obrta, financija, radnih odnosa, narodnog prosvjećivanja, socijalne skrbi i narodnog zdravlja.

Novi zakon o narodnim odborima iz 1949. godine ne uvodi prevelike promjene vezane uz nadležnost mjesnih NO-a. Od tada mjesni NO u svom lokalnom djelokrugu obavlja poslove plana, financija i upravljanja općenarodnom imovinom; lokalne privrede; komunalne izgradnje i komunalnih poslova; prosvjete i kulture; zaštite narodnog zdravlja; socijalne skrbi te zaštite prava građana i održavanja reda i mira. Nadležnosti mjesnih NO-a ostaju nepromijenjene sve do njihova ukidanja u svibnju 1952. godine.

99 O razvoju i širenju administracije državne i lokalne uprave posebno od 19. stoljeća vidi: Beuc, *Povijest institucija*, 469. i dalje.

100 *Opći zakon o narodnim odborima*, SL 43/46.

Tablica 6: Mjesni narodnooslobodilački odbori (MNOO) i mjesni narodni odbori (MNO)

Ime stvaratelja	Početak djelovanja	Ukidanje	Sjedište	Teritorijalna nadležnost
MNOO Korita	rujan 1944.	18. veljače 1945.	Korita	Korita, Saplnara
MNOO Prožura	rujan 1944.	18. veljače 1945.	Prožura	Prožura, Prožurska Luka
MNOO Ston-Broce	listopad 1944.	18. veljače 1945.	Broce	Broce, Kobaš, Zamaslina
MNOO Žuljana	rujan 1944.	18. veljače 1945.	Žuljana	Žuljana
MNO Babino Polje	rujan 1944.	10. svibnja 1952.	Babino Polje	Babino Polje, Sobra, Sršenovići, Zadužlje
MNO Brgat	listopad 1944.	30. lipnja 1950.	Brgat Gornji	Brgat Donji, Brgat Gornji
MNO Brotnice*	listopad 1944.	18. veljače 1946.	Brotnice	Brotnice, Jasenice, Šilješci, Velji Do
MNO Brsečine*	listopad 1944.	30. lipnja 1950.	Brsečine	Brsečine, Dubravica, Mravinjac, Ridica
MNO Cavtat	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Cavtat	Cavtat, Obod, Zvekovic
MNO Čepikuće	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Čepikuće	Čepikuće, Lisac, Podimoč, Točionik, Trnovica, Smokvina
MNO Čilipi	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Čilipi	Čilipi, Komaji ² , Močići
MNO Doli	listopad 1944.	30. lipnja 1950.	Doli	Doli, Đonta Doli, Zaton Doli
MNO Gornja Župa	listopad 1944.	27. veljače 1946.	Martinovići	Grbavac, Makoše, Martinovići, Postranje
MNO Govedari	rujan 1944.	10. svibnja 1952.	Govedari	Blato, Govedari, Kozarica, Polače, Pomena, Ropa
MNO Gruda	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Gruda	Gruda, Gunjina ³ , Karasovići ³ , Palje Brdo ³ , Pločice ³ , Poljice, Popovići ² , Radovčići, Zastolje
MNO Janjina	rujan 1944.	10. svibnja 1952.	Janjina	Drač, Janjina, Popova Luka, Sreser, Zabrežje
MNO Kliševo*	listopad 1944.	30. lipnja 1950.	Kliševo	Gromača, Kliševo, Mrčevo
MNO Koločep*	listopad 1944.	30. lipnja 1950.	Donje Čelo	Donje Čelo, Gornje Čelo
MNO Komolac	listopad 1944.	30. lipnja 1950.	Komolac	Čajkovic, Knežica, Komolac, Prijedor ² , Rožat ² , Šumet
MNO Lopud	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Lopud	Lopud
MNO Lovorno*	listopad 1944.	12. veljače 1946.	Lovorno	Kuna
MNO Majkovi	listopad 1944.	30. lipnja 1950.	Majkovi Gornji	Majkovi Donji, Majkovi Gornji
MNO Mandaljena	listopad 1944.	27. veljače 1946.	Mandaljena	Buići, Dubac, Čelopeci, Čibača, Mandaljena, Petrača

MNO Maranovići	rujan 1944.	10. svibnja 1952.	Maranovići	Korita ¹ , Maranovići, Okuklje, Prožura ¹ , Prožurska Luka ¹ , Saplunara ¹
MNO Mihanići	listopad 1944.	12. veljače 1946.	Mihanići	Drvenik, Mihanići, Pridvorje
MNO Mlini	listopad 1944.	27. veljače 1946.	Brašina	Brašina, Kupari, Mlini, Plat, Soline, Srebreno, Zavrelje
MNO Mokošica	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Mokošica	Batahovina, Čajkovića ³ , Knežica ³ , Komolac ³ , Mokošica, Obuljeno, Petrovo Selo, Prijedor ³ , Rožat ³ , Sustjepan ² , Šumet ³
MNO Mrcine	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Mrcine	Bani, Dunave, Mrcine, Pičete, Vataje, Vodovađa
MNO Orašac*	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Orašac	Lozica, Ljubač, Orašac, Trsteno, Štikovića, Vrbica, Zaton
MNO Osojnik	listopad 1944.	30. lipnja 1950.	Osojnik	Osojnik
MNO Pločice	listopad 1944.	30. lipnja 1950.	Pločice	Đurinići, Gunjina, Karasovići Mikulići, Molunat, Palje Brdo, Pločice, Višnjici
MNO Ponikve	rujan 1944.	30. lipnja 1950.	Ponikve	Boljenovići, Dančanje, Metohija, Ponikve, Sparagovići, Zabrdje
MNO Popovići-Komaji*	listopad 1944.	12. veljače 1946.	Popovići	Komaji, Popovići
MNO Pridvorje	13. veljače 1946.	10. svibnja 1952.	Pridvorje	Drvenik, Kuna, Lovorno, Ljuta, Mihanići, Pridvorje
MNO Prijedor*	listopad 1944.	16. veljače 1946.	Prijedor	Prijedor, Rožat
MNO Slano*	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Slano	Banići, Banja, Grgurići, Krućica, Mravinca, Majkovi ³ , Podgora, Slađenići, Slano, Trnova
MNO Smokovljani	listopad 1944.	30. lipnja 1950.	Smokovljani	Smokovljani, Visočani
MNO Ston	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Ston	Boljenovići ³ , Broce ¹ , Česvinica, Dančanje ³ , Doli ³ , Đonta Doli ³ , Duba Stonska, Hodilje, Kobaš ¹ , Luka, Mali Ston, Metohija ³ , Ponikve ³ , Prapatno, Sparagovići ³ , Zabrdje ³ , Zamaslina ¹ , Zaton Doli ³

MNO Stravča	listopad 1944.	30. lipnja 1950.	Brotnice	Brotnice ² , Duba Konavoska, Jasenice ² , Stravča, Šilješci ² , Velji Do ²
MNO Suđurađ	listopad 1944.	ožujak 1946.	Suđurađ	Suđurađ
MNO Sustjepan	listopad 1944.	16. veljače 1946.	Sustjepan	Sustjepan
MNO Šipan	listopad 1944	10. svibnja 1952.	Šipanska Luka	Suđurađ ² , Šipanska Luka
MNO Tomislavovac	rujan 1944.	10. svibnja 1952.	Tomislavovac	Dubrava, Putnikovići, Tomislavovac, Žuljana ²
MNO Topolo	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Topolo	Imotica, Ošlje, Smokovljani ³ , Stupa, Štedrica, Topolo, Visočani ³
MNO Uskoplje	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Uskoplje	Brotnice ³ , Gabriele, Duba Konavoska ³ , Jasenice ³ , Stravča ³ , Šilješci ³ , Uskoplje, Velji Do ³
MNO Vitaljina	listopad 1944.	10. svibnja 1952.	Vitaljina i Molunat	Đurinići ³ , Molunat ³ , Vitaljina, Višnjici ³
MNO Župa	28. veljače 1946.	10. svibnja 1952.	Brašina	Brašina, Brgat, Buići, Dubac, Čelopeci, Čibača, Kupari, Makoše, Martinovići, Mlini, Plat, Postranje, Soline, Srebreno, Zavrelje

* Arhivski fond još nije pronađen.

¹ Priključeni mjesnom NO-u u veljači 1945. godine.

² Priključeni mjesnom NO-u u veljači i ožujku 1946. godine.

³ Priključeni mjesnom NO-u od 1. srpnja 1950. godine.

Zaključak

Sinteza tijela javne uprave koja su djelovala od 1944. do 1962. godine na području nadležnosti Državnog arhiva u Dubrovniku nudi na jednom mjestu prikaz svih stvaratelja s njihovim osnovnim podacima. Osim toga, u popisu stvaratelja rad donosi i popis arhivskih fondova koji se čuvaju u spremištima dubrovačkog arhiva uz napomenu da su od ukupno 76 stvaratelja javne uprave do sada pronađena 62 arhivska fonda. Od tog broja 59 fondova arhivski je sređeno i popisano. Zbog velike razasutosti gradiva uprave iz spomenutog razdoblja po drugim fondovima iz kasnijeg vremena, koje još nije arhivski obrađeno, te zbog još uvijek nesređenih triju najvećih fondova uprave između 1944. i 1962. godine, NO Grada Dubrovnika, NO Općine Dubrovnik i NO Kotara Dubrovnik, sređeni se fondovi vrlo često nado-

punjuju dodatnim gradivom. U daljnjem arhivskom sređivanju gradiva tijela javne uprave može se očekivati i pronalazak gradiva stvaratelja koji nedostaju.

Kao sažet pregled svih stvaratelja lokalne samouprave na dubrovačkom području članak predstavlja ukupan preglednik do sada pronađenih arhivskih fondova narodnih odbora koji se čuvaju u spremištima dubrovačkog arhiva. Jednako tako, korisnicima Državnog arhiva u Dubrovniku može poslužiti kao nadopuna arhivskim popisima, odnosno sumarnim inventarima, kako bi što bolje razumjeli poslijeratno razdoblje i situaciju u grani uprave. Može pomoći i zaposlenicima arhiva za cjelokupan uvid u stvaratelje uprave s osnovnim informacijama o njima, poput povijesti stvaratelja, organizacijskog ustroja i njihove nadležnosti na svim razinama javne uprave.

S druge strane, rad ima važnost i za povjesničare i buduća povijesna istraživanja. Budući da opisuje nastanak, razvoj, organizaciju i nadležnosti narodnih odbora kao nositelja vlasti nove jugoslavenske države, ovaj shematizam može se koristiti za početnu fazu istraživačkog rada o izgradnji uprave na dubrovačkom prostoru po završetku Drugog svjetskog rata. Osim toga, članak navodi dosada objavljene znanstvene radove o ovoj ili sličnoj tematici te spominje sve relevantne zakonske akte koji reguliraju ustroj i funkcioniranje narodnih odbora do njihova ukidanja 1962. godine.

IZVORI I LITERATURA

Arhivski izvori:

Hrvatski državni arhiv (Hrvatska)

HR-HDA-279 Predsjedništvo Vlade NRH (1945. – 1953.)

Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska)

HR-DADU-143 Narodni odbor kotara Dubrovnik (1945. – 1962.)

HR-DADU-144 Gradski narodni odbor Dubrovnik (1944. – 1955.)

HR-DADU-964 Okružni narodni odbor Dubrovnik (1944. – 1946.)

HR-DADU-965 Kotarski narodni odbor Pelješac-Mljet (1944. – 1946.)

HR-DADU-1026 Općinski narodnooslobodilački odbor Župa (1944. – 1945.)

HR-DADU-1027 Mjesni narodni odbor Mlini (1945. – 1946.)

HR-DADU-1034 Općinski narodnooslobodilački odbor Šipan (1944. – 1945.)

HR-DADU-1037 Općinski narodnooslobodilački odbor Mljet (1944. – 1945.)

HR-DADU-1042 Mjesni narodni odbor Govedari (1944. – 1952.)

HR-DADU-1065 Općinski narodnooslobodilački odbor Ston (1944. – 1945.)

HR-DADU-1066 Mjesni narodni odbor Ston (1945. – 1952.)

HR-DADU-1085 Općinski narodnooslobodilački odbor Cavtat (1944. – 1945.)

HR-DADU-1118 Narodni odbor kotara Konavle-Župa (1944. – 1945.)

HR-DADU-1119 Narodni odbor kotara Dubrovačko primorje (1944. – 1945.)

Državni arhiv u Dubrovniku – sabirni centar Korčula-Lastovo (Hrvatska)

HR-DADU-SCKL 578 Narodni odbor kotara Korčula (1944. – 1955.)

Službena glasila i tisak:

Narodne novine (Zagreb) 1945., 1946., 1951., 1952., 1955., 1957., 1959., 1962., 1963.

Službeni list (Beograd) 1946., 1949., 1952., 1955., 1957., 1959., 1963.

Literatura:

Barčot, Tonko. „Vlast Nezavisne Države Hrvatske na otoku Korčuli“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 53 (2011.), 313–358.

Beuc, Ivan. *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527–1945)*. Zagreb: Arhiv Hrvatske, 1969.

Čupić, Pavo; Bratičević, Mato. „Razvoj NOO-a u Konavlima u toku NOB-e (1941–1945)“. U: *Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.–1945.*, ur. Miroslav Ćurin, 734–744. Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1985.

Gržetić-Krsto, Ivo. „Djelovanje Gradskog NOO-a Dubrovnik“. U: *Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.–1945.*, ur. Miroslav Ćurin, 729–733. Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1985.

Gverić, Ante. *Pregled tijela javne uprave s područja nadležnosti Državnog arhiva u Zadru od 1945. do 1965. godine*. Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2013.

Herceg, Drago; Bendiš, Ivan. „Uspostava lokalne vlasti nakon Drugog svjetskog rata u dubrovačkom kraju kroz sačuvano arhivsko gradivo“. *Vjesnik dalmatinskih arhiva: izvori i prilozi za povijest Dalmacije* 4 (2023), 42–66.

Kolanović, Josip, urednik. *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006.

Leško, Ivan. „Stabilizacija političko-teritorijalne podjela i organizacije u SFR Jugoslaviji“. *Geografski glasnik* 36/37 (1974/1975), 87-95.

Luković, Marko. „Organizacija i djelovanje narodne vlasti na Pelješcu od 1941-1944. godine“. U: *Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, ur. Miroslav Ćurin, 705-728. Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1985.

Mirošević, Franko. *Dubrovački kotar u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Dubrovnik: Udruga antifašista Dubrovnik, 2016.

Pleho, Josip. *Pelješac u narodno-oslobodilačkoj borbi*. Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1972.

Sirotković, Hodimir, urednik. *Zemaljsko antifašističko vijeće oslobođenja Hrvatske: zbornik dokumenata 1945: od 1. siječnja do 25. srpnja*, 4. Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta, 1985.

Šustić, Ivica. „Organi državne vlasti i lokalne samouprave na području Siska 1945-1974“. *Arhivski vjesnik* 40 (1997), 225-246.

Tuk, Ana. „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora“. *Arhivski vjesnik* 59 (2016), 275-322.

Ujdurović, Miroslav. „Narodno-oslobodilački odbori na dubrovačkom području 1941.-1944.“. U: *Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, ur. Miroslav Ćurin, 689-704. Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1985.

Zec, Antun. „Stanje organizacije narodne vlasti na području Kotarskog NOO-a Dubrovačko Primorje u 1944. godini“. U: *Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945.*, ur. Miroslav Ćurin, 734-744. Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1985.

Schematism of public administration from 1944 to 1962 in the area of jurisdiction of the State Archive in Dubrovnik

Summary

The article presents a complete overview of local government structures in the Dubrovnik area after World War II until the end of 1962. The administrative system during this period was carried out by the people's committees. The synthesis contains a description of all levels of government starting from the highest i.e. the County People's Committee, to the lowest, the local people's committees. Through an overview of the history, organizational structure and competencies of the national committees, the main information on the creators of archival material, which is kept in the State Archives in Dubrovnik, is summarized in one place. In addition to its significance for future historical research, this schematism complements the archival lists and inventories of the archival fonds of the administration and can serve as an initial guide for users of the archival material of the people's committees and its better understanding.

Keywords: administrative bodies, people's committees, history of creators, organizational structure, competences, Dubrovnik